

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Kamilės Kazlauskaitės
V kurso, privatinės teisės: civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Žala kaip civilinės atsakomybės sąlyga: probleminiai aspektai
Damage as a condition of civil liability: problematic aspects**

Vadovė: doc. Dr. Danguolė Bublienė
Recenzentė: asist. Dr. Neringa Gaubienė

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame rašto darbe analizuojama viena iš civilinei atsakomybei kilti būtinųjų sąlygų – žala ir žalos atlyginimo apskaičiavimo būdų probleminiai aspektai, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais ir specialiąja teisės literatūra. Pagrindinis žalos tikslas – kompensuoti nukentėjusiam asmeniui pažeidimu padarytą žalą ir jį grąžinti į tą padėtį, kurioje jis buvo iki teisės pažeidimo.

Pagrindiniai žodžiai: žala, tiesioginė žala, netiesioginė žala, žalos atlyginimas, negautos pajamos, nuostoliai.

This written work analyses one of the preconditions for civil liability – damage and the problematic aspects of the methods of calculating damages on the basis of the legal acts of the Republic of Lithuania and the special literature of law. The main purpose of damages is to compensate the injured person for the damage caused by the infringement and to return him to the position he was in before the violation of the law.

Keywords: damage, direct damage, indirect damage, compensation for damages, unearned income, losses.

TURINYS

IŽANGA.....	4
1. ŽALOS SAMPRATA TEISĖS DOKTRINOJE	6
2. ŽALOS ATLYGINIMO APSKAIČIAVIMO BŪDŲ PROBLEMATIKA	9
2. 1. Žala kaip tiesioginiai nuostoliai.....	9
2. 2. Žala kaip negautos pajamos.....	13
3. TURTINĖS IR NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO IDENTIFIKAVIMO PROBLEMOS.....	23
4. ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMAS	37
IŠVADOS	40
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	42
SANTRAUKA	49
SUMMARY	50

IŽANGA

Temos aktualumas. Civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, reguliuojanti asmenų tarpusavio santykius tais atvejais, kai vienas asmuo padaro žalą kitam asmeniui. Žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kurios buvimas lemia galimybę reikalauti jos atlyginimo (Drukteinienė, Norkūnas, 2017, p. 48). Tačiau tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra susiduriama su atsiradusios žalos atlygimo apskaičiavimo būdų problematika. Žalos nustatymas yra vienas iš sudėtingiausių civilinės atsakomybės klausimų, nes reikia ne tik tiksliai įvertinti žalą, bet ir įrodyti jos egzistavimą bei priežastinį ryšį su neteisėtais atsakovo veiksmais.

Teisės doktrinoje žala suprantama kaip asmens turtinės ar neturtinės padėties pablogėjimas dėl neteisėtų veiksmų, o jos atlyginimas gali apimti tiek negautas pajamas, tiek patirtus tiesioginius nuostolius. Negautos pajamos laikomos praradimu, kurį asmuo būtų gavęs įprastomis sąlygomis, tuo tarpu tiesioginiai nuostoliai apima realiai patirtas išlaidas, kurios buvo būtinos žalos pasekmėms sušvelninti. Tiek turtinės, tiek neturtinės žalos dydžio nustatymas išlieka problemiškas, nes objektyvūs vertinimo kriterijai ne visada aiškūs. Dėl šios priežasties būtina išsamiai nagrinėti teisės doktrinoje pateikiamas žalos rūšis ir jų atlyginimo apskaičiavimo problematiką, siekiant užtikrinti teisingą ir pagrįstą žalos atlyginimą.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas – remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais ir teisės doktrina siekiama nustatyti – žalos kaip civilinės atsakomybės sąlygos – probleminius aspektus, išryškinti žalos apskaičiavimo būdų problematiką.

Darbo uždaviniai. Magistro rašto darbo tikslui pasiekti bus keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti skirtingus teisės doktrinos šaltinius ir atkleisti žalos sampratą;
2. Atskleisti žalos atlyginimo apskaičiavimo būdų problematiką;
3. Nustatyti turtinės ir neturtinės žalos dydžio identifikavimo problemas, pateikti neturtinės žalos dydžiui nustatyti reikšmingus kriterijus ir išnagrinėti teismų praktikos pritaikymą remiantis nustatytais kriterijais;
4. Atskleisti žalos dydžio nustatymo teisinius kriterijus.

Darbo objektas. Šio magistro darbo objektas – žalos kaip civilinės atsakomybės sąlygos: probleminių aspektų teisinis reglamentavimas ir teismų praktikos analizė.

Darbo metodai. Siekiant išnagrinėti žalos kaip civilinės atsakomybės sąlygos probleminius aspektus bus naudojami šie metodai:

1. Apibendrinimo metodas – šis metodas naudojamas išanalizuotai viso darbo medžiagai apibendrinti ir pateikti suformuluotas darbo išvadas.

2. Dokumentų analizės metodas – šis metodas taikytas susipažįstant ir atkleidžiant Lietuvos teisės aktų, taip pat teismų procesinių nutarčių turinį.
3. Lingvistinis metodas – labiausiai atspindi tyrinėjant žalos, neturtinės ir turtinės žalos sąvokas.
4. Šaltinio turinio metodas – šio metodo taikymas leido tirti literatūrą, teisės aktus bei oficialiąją teismų praktiką.

Darbo originalumas. Šiame magistro darbe analizuojama žalos kaip civilinės atsakomybės: probleminių aspektų teisinis reguliavimas ir probleminių aspektų pasireiškimas teismų praktikoje žalai esant kaip negautoms pajamoms ir kaip turėtoms išlaidoms, t. y. tiesioginiams nuostoliams, bei turtinės ir neturtinės žalos identifikavimo problemos.

Autorės žiniomis, per pastaruosius penkerius metus apgintų magistro darbų nėra, kuriuose būtų analizuojama žalos kaip civilinės atsakomybės sąlygos – probleminiai aspektai. Autorei pavyko rasti tik prieinamus magistro darbus, kurie yra susiję su analizuojamo darbo uždaviniais – t. y. su turtinės ir neturtinės žalos nustatymu, su žalos atlyginimo aspektais, tačiau šie visi magistro darbai yra senesni nei penkerių metų laikotarpio. Galima išskirti tik autorius, kurie savo moksliniuose darbuose bei straipsniuose yra nagrinėję bendrai žalą kaip civilinės atsakomybės sąlyga: S. Cirtautienė, J. Kiršienė, T. Aleknaite, E. Šimkevičienė, A. Norkūnas ir kt.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į nagrinėjamą temą ir siekiant tinkamai išanalizuoti šios temos esminius aspektus buvo naudoti šie šaltiniai:

- 1) teisės šaltiniai – Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir Lietuvos Respublikos teismų praktika, kurios analize siekta išsiaiškinti kaip nagrinėjamos temos kontekste yra apibūdinama žala bei negautų pajamų kriterijai;
- 2) specialioji literatūra – galima išskirti knygas, elektronines knygas bei monografijas, kuriose pateikiama žalos samprata, žalos atlyginimo apskaičiavimo būdų problematika, turtinės ir neturtinės žalos samprata, taip pat straipsnius elektroniniuose žurnaluose, kurių autoriai – D. Ambrasienė, S. Hards, A. Vileita, S. Drukteinienė, A. Norkūnas ir kt.;
- 3) kiti šaltiniai – be paminėtų teisės šaltinių ir doktrinos, naudotasi įvairiais kitais šaltiniais, suteikusiai papildomais informacijos, tokiais kaip antai visuotinė Lietuvių enciklopedija, „infolex“, „teise.pro“.

1. ŽALOS SAMPRATA TEISĖS DOKTRINOJE

Žalos samprata teisės doktrinoje aktuali tuomet, kai yra padaromas nukentėjusiajam turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, t. y. nukentėjusiojo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams, tokiems kaip – žmogaus sveikatai, gyvybei, garbei, orumui ir t. t. (Mikelėnas, 2003, p. 341). Vis dėlto praradimai, susiję su nelegalia veikla, nebus kompensuojami. Prarastos pajamos, kurios buvo gaunamos pažeidžiant darbo, administracinės, mokesčių ar socialinės apsaugos teisės reikalavimus irgi gali būti nekompensuojamos, tai priklauso nuo padaryto pažeidimo pobūdžio. Vadinasi, jeigu asmuo patiria žalą, bet teisės normos to objekto nesaugo, tai ši žala nebus kompensuojama, nes ji kaip tokia apskirtai nelaikoma žala ir ji faktiškai neegzistuoja (Drukteinienė, Norkūnas, 2017, p. 49).

Svarbu pabrėžti, kad visuomenėje žmonių santykiai yra reguliuojami ne vien tik teisės normomis ir ne vien tik pačia teise, santykiai yra reguliuojami ir socialinėmis normomis. Socialinės normos reguliuoja žmonių tarpusavio santykius, jos pasireiškia įstatymuose, tradicijose, papročiuose, jos tapo daugumos kasdienio gyvenimo dalimi ir vaidina natūralų reguliatorių socialiniuose ir tarpasmeniniuose santykiuose (Čigrin, 2012, p. 78). Pagal tai, kas jas nustato ir kaip garantuojamas jų vykdymas, skiriamos teisės normos, moralės, paprotinės, visuomeninių organizacijų (korporatyviosios) normos. Moralės ir teisės normos glaudžiai susijusios, bet moralės normai prieštaraujantis elgesys ne visuomet prieštarauja teisės normai. Teisės ir moralės normos reguliuoja žmonių socialinį elgesį, dažnai sutampa jų turinys ir tikslai (Norma, 2025). Nesilaikius socialinių normų už nesilaikymą nebus baudžiama, tačiau už teisės normų pažeidimą valstybė taiko prievartos priemones asmenims. Valstybės pareigūnai taikydami prievartos priemones asmenims siekia užtikrinti ir apsaugoti valstybės saugomus interesus, tačiau prievartos priemonėmis kyla pavojus pažeisti žmogaus teises, sukelti fizinę, moralinę ar materialinę žalą. Vadinasi, žala padaryta teisės ginamiems ir saugomiems objektams, interesams ir vertybėms turi būti atlyginama, nes būtent teisės normos suteikia jiems teisinę apsaugą ir įtvirtina kompensavimo mechanizmus.

Bendrosios teisės doktrinoje žala taip pat apibrėžiama kaip asmens turtinių ar neturtinių vertybių sumažėjimas dėl neteisėtų veiksmų. Tai apima tiek turto sunaikinimą, sugadinimą, tiek jo vertės sumažėjimą, tiek ir nematerialius pažeidimus. Be to, žala civilinės teisės moksle suprantama kaip teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas arba pakenkimas neteisėtais veiksmais, sukėlus neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška. Svarbu pabrėžti, kad žala nesiejama su

ekonominė objekto vertė, ji padaroma teisės ginamoms vertybėms. Žalos darymas reiškia konkrečios subjektinės teisės pažeidimą, o taikant civilinę atsakomybę žalos atlyginimas visada yra turtinis (Ambrasienė et al., 2006, p. 191). Jeigu žala vartojama be jokių epitetų, tai tuomet terminas „žala“ reiškia piniginį atlyginimą, kompensaciją, kuri atlyginama nukentėjusiajam už patirtus nuostolius (Harder, 2010, p. 3).

Teisės doktrinoje yra išskirti požymiai civilinės atsakomybės prasme, kurie apibūdina žalą:

1. poveikis asmeninėms ar turtinėms vertybėms;
2. poveikis, padaromas neteistais veiksmais;
3. poveikio rezultatas nukentėjusiajam yra neigiamas;
4. jį galima įvertinti turtine išraiška;
5. su šiais juridiniais faktais įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą (Ambrasienė et al., 2004, p. 191).

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 6.263 straipsnį kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu ar neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). O šio straipsnio antroje dalyje numatytas visiškas žalos atlyginimo principas. Visiškai atlyginti galima turtinę žalą, o neturtinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Kalbant apie žalos atlyginimą būtina žinoti žalos atlyginimo teisinį užtikrinimą, t. y. civilinę atsakomybę. Žala yra būtinas civilinės atsakomybės pagrindas [...] (Ambrasienė et. at., 2004, p. 181).

Civilinė atsakomybė gali atsirasti tik tada, kai padaryta žala yra individuali, t. y. kai ji padaryta konkrečiam subjektui, įgyjančiam teisę reikalauti žalos atlyginimo (Mikelėnas, 1995, p. 143). Civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, taip pat atsirandanti ir esant įstatyme nustatytam pagrindui – civilinės atsakomybės sąlygų visetui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-294-469/2018). Civilinei atsakomybei atsirasti yra būtina tenkinti keturias sąlygas, t. y. turi būti atlikti neteisėti veiksmai; dėl padarytų neteisėtų veiksmų kyla žala; tarp veiksmų ir žalos yra priežastinis ryšys ir žalą padaręs asmuo yra kaltas (Civilinė atsakomybė ir jo sąlygos, 2016).

Nepaisant kokios vertybės ar intereso (materialaus ar nematerialaus) pakenkimu pasireiškia žala, jos atlyginimas visada yra turtinio, piniginio pobūdžio. [...]. Žala įvertinta pinigais, vadinama nuostoliais. Nuostoliai – tai pinigų suma išieškoma kaip kompensacija už bet kokio pobūdžio žalą, neatsižvelgiant į tai, ar žala padaryta sutarties pažeidimu ar deliktu atlyginimo (Mikelėnas, 1995, p. 143).

Civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija yra kompensacinė, kurios tikslas – pasiekti satisfakciją, t. y. kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą ir taip atkurti padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008). Nors pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija ir yra kompensacinė, siekiant atkurti žalą patyrusio asmens turtinę padėtį, ne mažiau svarbi yra ir prevencinė civilinės atsakomybės funkcija, siekiant atsakingus asmenis atgrasyti nuo netinkamo elgesio, skatinti elgtis apdairiai, kontroliuoti savo ir jiems pavaldžių asmenų elgesį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-34-684/2021).

Žalos padarymas ne visada reiškia, kad gali būti taikoma civilinė atsakomybė. Ar civilinė atsakomybė bus taikoma konkrečiu žalos padarymo atveju, priklauso ne tik nuo to, ar bus nustatytos civilinės atsakomybės sąlygos (pagrindai). Net ir nustačius reikiamus civilinės atsakomybės pagrindus būtina patikrinti, ar nėra faktų, dėl kurių skolininko civilinė atsakomybė negalima. Faktinio pobūdžio aplinkybės, su kuriomis įstatymas sieja civilinės atsakomybės netaikymą ar atleidimą nuo jos visiškai arba iš dalies, yra civilinės atsakomybės netaikymo arba atleidimo nuo civilinės atsakomybės pagrindai (Ambrasienė et al., 2004, p. 198).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad žala teisės doktrinoje yra suprantama kaip neigiamas poveikis asmeninėms ar turtinėms vertybėms, atsiradęs dėl netinkamų veiksmų ir sukėlęs neigiamas pasekmes, kurias galima įvertinti tiek turtine, tiek ir neturtine išraiška. Žala gali būti kompensuojama, jei ji padaryta teisės saugomiems interesams, objektams ar vertybėms.

2. ŽALOS ATLYGINIMO APSKAIČIAVIMO BŪDŲ PROBLEMATIKA

Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra pateiktos konkrečios formos kaip žala gali pasireikšti. Magistro darbo autorė didesnę dėmesį skiria šioms žalos pasireiškimo formoms – žalai kaip turėtiems tiesioginiams nuostoliams ir žalai kaip negautoms pajamoms. Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT) aiškindamas LR CK 6.249 straipsnio normą yra konstatavęs, kad pagal įstatymą, atsižvelgiant į neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos santykio pobūdį, išskiriamos dvi žalos rūšys – tiesioginiai nuostoliai (turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos) ir negautos pajamos. Tiesioginė žala yra neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, o negautos pajamos yra žalos rūšis, kuri atsiranda kaip žalos padarymo tam tikram turtui, turtinės teisės įgyvendinimui papildomas rezultatas. Žalai kaip tiesioginiams nuostoliams priskiriamos realiai patirtos išlaidos, kurios yra sąlygotos tiesiogiai žalingų pasekmių. Tai gali būti išlaidos gydymui, turto remonto ar atkūrimo kaštai ar kiti finansiniai nuostoliai, tiesiogiai susiję su atsiradusia žala. Negautomis pajamomis pagal įstatymą pripažįstamos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Negautos pajamos kaip netiesioginiai nuostoliai atlyginamos tik nustačius jų buvimo realumą, t. y. atsižvelgiant į realias asmens galimybes gauti tokias pajamas, į jų pasiruošimą ir priemones, kurių jis ėmėsi siekdamas gauti tokių pajamų. Negautos pajamas, kaip netiesioginius nuostolius, apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų; pajamos turi būti realios, o ne tikėtinos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012).

2. 1. Žala kaip tiesioginiai nuostoliai

Nuostoliais bendrąja prasme yra siekiama atlyginti kreditoriaus arba nukentėjusiojo asmens patirtą žalą. Lietuvos teismų praktikoje yra pripažįstama, kad pagrindinis nuostolių atlyginimo tikslas yra nukentėjusios šalies grąžinimas į tokią pačią padėtį, kurioje ji būtų buvusi, jei nebūtų patyrusi žalos. Šio tikslo įgyvendinimui yra remiamasi visiško žalos atlyginimo principu, kuris yra numatytas LR CK 6.251 straipsnyje.

Visiško nuostolių atlyginimo principo paskirtis yra, atsakingam už padarytą žalą asmeniui (skolininkui prievolėje) atlyginus nuostolius, grąžinti šalis į iki teisės pažeidimo buvusią padėtį, adekvačiai kompensuojant nukentėjusiajam asmeniui (kreditoriui) jo patirtą nuostolių dydį. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad iš atsakovo negali būti priteisiama nei daugiau, nei mažiau, negu buvo padaryta žalos nukentėjusiajam. Visiško

nuostolių atlyginimo principas, viena vertus, neleidžia teisės pažeidėjui gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų, kita vertus, užtikrina, kad civilinė atsakomybė atliktų kompensacinę, o ne nubaudimo funkciją (Kontrimas, 2017, p. 94-95).

Tiesioginių nuostolių sąvoka Lietuvos įstatymuose yra įtvirtinta LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje, kurioje pasakyta, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai) [...]. Remiantis šiuo pateiktu tiesioginių nuostolių apibūdinimu galima daryti išvadą, kad tiesioginiai nuostoliai yra suprantami pirmiausiai kaip turto netekimas arba sužalojimas ir antra kaip turėtos išlaidos. LAT yra nurodęs, kad jei dėl neteisėtų veiksmų nukentėjęs asmuo neteko turto arba šis turtas buvo sužalotas, tai tokie nuostoliai įvertinami kaip tiesioginiai nuostoliai (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis), nepriklausomai nuo to, kad netektas ar sužalotas turtas buvo skirtas parduoti ir iš to gauti pajamas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138/2011). Iš šios kasacinio teismo nutarties galima suprasti, kad tiesioginių nuostolių ypatumas yra turto netekimas ar turto sužalojimas.

Teisės doktrinoje tiesioginiai nuostoliai dar yra vadinami ir realiais nuostoliais. Teisės literatūroje tiesioginių nuostolių apibrėžimas yra pateikiamas toks: realūs (tiesioginiai) – tiesiogiai žalingų pasekmių nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos arba sąnaudos materialaus pobūdžio objektų pakenkimui pašalinti (gydyti, prižiūrėti, reabilitacijai atlikti ir kt.) (Norkūnas, Selelionytė–Drukteinienė, 2008, p. 43). Literatūroje realūs nuostoliai yra suprantami kaip realaus turto sumažėjimas arba praradimas. Tokiems nuostoliams priklauso išlaidos, kurias turėjo žalą patyręs asmuo atkurdamas savo pažeistą teisę, prarastą arba sugadintą turtą (Ambrasienė et al., 2006, p. 206). Iš šių teisės doktrinoje pateiktų tiesioginių nuostolių apibrėžimų galima daryti išvadą, kad tiesioginiai nuostoliai gali pasireikšti ne tik turto netekimu ar sužalojimu, bet ir turėtomis išlaidomis.

Asmens turto netekimas suprantamas kaip fizinis turto pakenkimas ir kaip bendro kreditoriaus turto sumažėjimas. Bendro kreditoriaus turto sumažėjimas suprantamas kaip kreditoriaus turėto turto ir turto, kurį jis būtų turėjęs skolininkui tinkamai įvykdžius sutartinę prievolę, skirtumas (Selelionytė–Drukteinienė, 2013, p. 1031). Teismų praktikoje teismas yra pabrėžęs, kad LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje aiškiai apibrėžta, kad žala laikoma ne tik asmens turto netekimas, bet ir jo sužalojimas. Teismų praktikoje ir teisės doktrinoje yra žinoma nuostata, kad turto sužalojimas, jeigu jo pataisymui ar atnaujinimui reikia didelių išlaidų, gali būti prilygintas turto sunaikinimui, nors konkretus turtas ir nėra fiziškai visiškai sunykęs. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 31 d. Nr. 3K-3-1037/2001 konstatuota, kad daikto sunaikinimas ne visada reiškia jo fizinį išnykimą; jeigu toks daiktas yra sugadintas tiek, kad jo atkūrimas ekonomiškai netikslingas, tai žala

pasireiškia kaip daikto sunaikinimas, o nuostolis skaičiuojamas kaip netekto daikto vertė. Pavyzdžiui, šioje nagrinėjamoje byloje atsakovo sodo dalies pažeidimas, vaismedžius veikiant cheminiais preparatais, nors ir tiesiogiai fiziškai nesunaikino pakenktų vaismedžių, tačiau reiškė šios sodo dalies ekonominės vertės netekimą dėl kokybiško derliaus praradimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-625/2006).

Tiesioginių nuostolių įrodinėjimo procesas nėra sudėtingas, nes reikia įrodyti tik realiai patirtas ir turėtas išlaidas. Įrodinėjimą reikia pagrįsti realiais įrodymais, pavyzdžiui, čekiais, banko išrašai ir pan. Kasacinio teismo praktikoje taip pat yra akcentuojama, kad civilinės atsakomybės taikymui svarbu, kad būtų priteisiamos tik tos išlaidos, kurios yra būtinos realiam kreditoriaus turtinės padėties atkūrimui, priežastiniu ryšiu susijusios su žalos padarymu bei patikimai įrodytos. Be to, jos turi būti protingos ir pagrįstos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-563/2013). Iš šios nuostatos galima suprasti, kad negalima priteisti daugiau išlaidų nei iš tikrųjų buvo patirta jų realiai. Be to darytina išvada, kad tiesioginių nuostolių priteisimui nėra keliami aukšti kriterijai nuostolių atlyginimui.

Sugadinto ar sunaikinto turto priteisimo atlyginimą turi įrodyti asmuo, kuris siekia žalos atlyginimo, be to nustatant nuostolių dydį, ne mažiau reikšminga įvertinti, ar byloje nėra kitų duomenų, įrodančių patirtų nuostolių realumą. Svarbu, jog nuostolių faktas ir dydis turi būti įrodyti. Tai turi įrodyti prašanti nuostolius priteisti šalis (LAT išnagrinėjo bylą dėl nuostolių..., 2024).

Didesnį dėmesį galima skirti tiesioginių nuostolių atlyginimui, susijusių su gydymui skirtomis išlaidomis, kadangi nustatant tokių nuostolių dydį kyla tam tikrų problemų. Tokios išlaidos apima ne tik pačias gydymo paslaugas, bet ir papildomas su sveikatos atkūrimu susijusias sąnaudas, tokias kaip rehabilitacija, vaistai, protezavimas ar slauga. Problemos dažniausiai kyla dėl būtinybės įrodyti, kad išlaidos buvo neišvengiamos ir tiesiogiai susijusios su sveikatos sužalojimu. Tiesioginiai nuostoliai tokiu atveju turi būti suprantami kaip su sveikatos grąžinimu turėtos išlaidos, t. y. gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo išlaidos bei kitos sveikatos grąžinimui būtinos išlaidos. Šis sąrašas yra nurodytas LR CK 6.283 straipsnio 2 dalyje, tačiau ši norma pateikia pavyzdinį tokių tiesioginių išlaidų sąrašą, todėl, jeigu įrodomos, gali būti priteisiamos ir kitos tiesioginės išlaidos, glaudžiai susijusios su asmens sveikata, pavyzdžiui, su įvažiavimu į nukentėjusiojo būstą invalido vežimėliu, jeigu asmuo dėl sužalojimo tapo invalidas (Mikelėnas, 2003, p. 393).

Taip pat, norint remtis šiuo straipsniu, kad būtų atlygintos asmens slaugymo, priežiūros išlaidos turi būti įrodyti šie kriterijai, t. y. ar priežiūra, ar slauga turi būti būtina ir mokama. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad pagal galiojančio LR CK 6.283 straipsnį, numatantį žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, fiziniam asmeniui, suluošintam ar kuriam kitaip sužalota jo sveikata, taip pat atlyginamos su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos, iš jų – ir sužaloto asmens priežiūros išlaidos. Lingvistinė nurodytų įstatymų nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad tokio pobūdžio išlaidos nukentėjusiam asmeniui yra atlyginamos kaip tiesioginės, t. y. turėtos papildomai išlaidos, kurios buvo būtinos dėl suluošinimo jo patirtiems turtiniams praradimams kompensuoti. Iš šios nuostatos galima suprasti, kad atlyginamos tik tos išlaidos, kurios yra susijusios su sveikatos sužalojimu. Šių asmens slaugai ir priežiūrai reikalingų papildomų ir faktiškai turėtų (realiai patirtų) išlaidų dydis nustatomas remiantis nukentėjusio asmens pateiktais įrodymais, patvirtinančiais turėtas išlaidas. Tuo tarpu papildomai turimų asmens slaugymo ir priežiūros išlaidų dydis gali kisti – mažėti arba didėti, ir taip neatitikti prašomo priteisti ateičiai tokio pobūdžio išlaidų atlyginimo dydžio, kas atitinkamai arba prieštarautų visiško žalos atlyginimo principui, arba lemtų nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą. Be to, pažymėtina, kad asmens slaugymo, jo priežiūros išlaidos atlyginamos tik tuo atveju, jeigu priežiūra, slauga asmeniui buvo būtina ir mokama (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2007). Vadinas, remiantis šia LAT nutartimi galima teigti, kad problema yra ta, kad asmens slaugymo ir priežiūros išlaidų atlyginimas priklauso nuo jų būtinybės faktiško mokėjimo, o tai gali sukelti sunkumų įrodant šias išlaidas. Dėl to gali kilti rizika, kad išlaidos, nors ir būtinos, tačiau kintančios, neatitiks žalos atlyginimo principo, nes išlaidų dydis gali kisti laikui bėgant, kas gali lemti nepagrįstą praturtėjimą, tiek nepakankamą žalos atlyginimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato nutarime yra nurodyta, pagal ką teismas nustato papildomas išlaidas. Teismas papildomas išlaidas nustato pagal Medicininės socialinės ekspertizės komisijos arba teismo paskirtos teismo medicininės ekspertizės komisijos išvadą. Eksperto išvada turi būti civilinėje byloje nepriklausomai nuo to, ar žala asmens sveikatai atsirado jį sužalojus darbe dėl didesnio pavojaus šaltinio poveikio, ar dėl atsakovo nusikalstamos veikos. Teismas, skirdamas ekspertizę nedarbingumui nustatyti, kartu turi paklausti ir apie ieškovo nurodytų papildomų išlaidų būtinumą. Antra vertus, ekspertai ir be specialaus reikalavimo gali duoti išvadą apie turėtas nukentėjusiojo papildomas išlaidas. Pateiktoje teismui išvadoje būtinai turi atsispindėti tas faktas, kad papildomos išlaidos reikalingos būtent dėl sveikatos sužalojimo ar kitokio

pakenkimo jai. Be to praktikoje teismai remiasi išlaidas patvirtinančiais realiais įrodymais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas).

Apibendrinant galima teigti, kad tiesioginiai nuostoliai yra suprantami kaip turto netekimas, jo sužalojimas ar su tuo susijusios išlaidos, kurių atlyginimą privalo pagrįsti reikalavimą reiškianti šalis. Teismų praktikoje akcentuojama, kad įrodinėjant tiesioginius nuostolius ir sprendžiant dėl jų atlyginimo būtina pateikti objektyvius įrodymus, tokius kaip sąskaitos, ekspertų išvados ar kiti dokumentai. Didesnis dėmesys skiriamas sveikatos sužalojimo atveju patirtų išlaidų atlyginimui, kurio dydį teismas nustato remdamasis ekspertų išvadomis ir realiais išlaidų įrodymais. Pagrindinė problema yra sutrikęs nuostolių atlyginimo ir įrodinėjimo procesas, ypač kai kalbama apie asmens slaugymo ir priežiūros išlaidas. Konkretus iššūkis kyla dėl būtinybės įrodyti, kad šios išlaidos buvo ne tik būtinos, bet ir faktiškai patirtos bei susijusios su sveikatos sužalojimu. Dėl to gali kilti sunkumų teisme įrodinėjant šias išlaidas, nes jos gali keistis laikui bėgant, o tai gali lemti tiek nepagrįstą praturtėjimą, tiek nepakankamą žalos atlyginimą. Tiesioginių nuostolių atlyginimas atlieka kompensacinę funkciją ir turi būti pagrįstas faktinėmis išlaidomis, kad būtų išvengta nepagrįsto praturtėjimo arba nuostolių neviseiško padengimo.

2. 2. Žala kaip negautos pajamos

Civilinėje teisėje žala gali pasireikšti ne tik kaip tiesioginiai nuostoliai, bet ir kaip negautos pajamos. Negautos pajamos pačios savaime reiškia, kad asmuo yra patyręs žalą. Negautos pajamos yra praradimai, atsirandantys dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui, pajamoms gauti. Pavyzdžiui, sudaužius taksi įmonei priklausančią automobilį, jo remonto metu nebus gaunamos tam tikros pajamos, kurias duodavo automobilio naudojimas teikiant taksi paslaugas (Mikelėnas, 1995, p. 144). Pagal formuojamą kasacinio teismo praktiką, negautos pajamos bendrąja prasme reiškia asmens netektą galimybę pagerinti savo turtinę padėtį. LR CK 6.249 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-19066-779/2013). Minėtame straipsnyje yra numatytos dvi skirtingos nuostolių rūšys: tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai, tačiau nėra nurodyta prie ko priskiriamos negautos pajamos, t. y. ar jos yra laikomos tiesioginiais nuostoliais ar netiesioginiais. Tiesioginiai nuostoliai kaip ir buvo minėta yra asmens turto sumažėjimas, turėtos išlaidos, o netiesioginiai nuostoliai yra asmens negautos pajamos dėl netinkamo

sutarties vykdymo (Įmonė laiku neįrengė saulės elektrinės..., 2024). Kasacinio teismo praktikoje tiesioginiai nuostoliai yra suprantami kaip realiai patirti nuostoliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-137-1075/2019).

Doktrinoje ir teismų praktikoje negautos pajamos yra laikomos kaip netiesioginiai nuostoliai, tačiau tikslaus apibrėžimo kas yra netiesioginiai nuostoliai teismų praktika nepateikia. Galima rasti tik apibūdinimą, kad pavyzdžiui, negautos pajamos – tai netiesioginiai nuostoliai, kvalifikuojami kaip turtinė žala (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-37-706/2015) arba, kad negautas pajamas kaip netiesioginius nuostolius apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, be to, pajamos turi būti realios, o ne tikėtinos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012).

Teisės doktrinoje galima sutikti netiesioginių nuostolių apibrėžimą, kurioje jie apibūdinami kaip neteisėtų veiksmų nulemtos išlaidos arba sąnaudos, arba turto sumažėjimas, kurie atsiranda kaip žalos padarymo papildomas rezultatas, arba yra būtinos siekiant gauti žalos atlyginimą (negautos pajamos, žalos prevencijos arba sumažinimo, nuostolių įvertinimo ir civilinės atsakomybės taikymo išlaidos) (Norkūnas, Selelionytė–Drukteinienė, 2008, p. 43). Nors įstatymų leidėjas nėra aiškiai apibrėžęs, prie kokios nuostolių rūšies yra priskiriamos negautos pajamos, tačiau iš teismų praktikos ir doktrinos galima daryti išvadą, kad negautos pajamos Lietuvoje priskiriamos prie netiesioginių nuostolių.

Negautų pajamų atlyginimo problema ir jų priteisimo klausimas nėra plačiai nagrinėjama tema teisės doktrinoje. Atlyginant negautas pajamas yra remiamasi taisykle – teisė nustato tik tai, kas įmanoma ir galima tikrovėje (*ius impossibilitum est non iuris*). Sprendžiant ar tikrai buvo patirtas negautų pajamų nuostolis, kurių buvo tikėtasi gauti turi būti atsižvelgiama į realius kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1177/2003).

Vertinant negautų pajamų priteisimo problematiką svarbus vaidmuo tenka LAT, nes įstatymo leidėjas nėra pateikęs kriterijų nustatyti negautoms pajamoms. Kadangi kasaciniam teismui tenka svarbus vaidmuo dėl negautų pajamų priteisimo, tai LAT savo praktikoje yra nustatęs reikalavimus, kurie yra taikomi, priteisiant negautas pajamas. Kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendžina pagal tokius kriterijus:

- 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto;
- 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai;
- 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-345-248/2020).

Nukentėjęs asmuo privalo įrodyti nuostolių, patirtų negautos naudos formą, realumą, dydį ir priežastinį ryšį su neteisėtais kalto asmens veiksmais. [...]. Patirti netiesioginiai nuostoliai turi būti pagrįsti realiomis, įrodytomis, o ne tikėtinomis pajamomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2012). Negauto pelno realumo, tikėtinumo kriterijaus svarba, nustatant žalos dydį, yra pabrėžiama tiek Lietuvos, tiek užsienio teisės doktrinoje (Kontrimas, 2017, p. 96). Šalia šių LAT nustatytų kriterijų negautos pajamos turi atitikti ir bendruosius civilinės atsakomybės reikalavimus, t. y. sąlygas. LR CK reglamentuojamos civilinės atsakomybės sąlygos. Tai - neteisėti veiksmai (LR CK 6.246 straipsnis), priežastinis ryšys (LR CK 6.247 straipsnis), kaltė kaip civilinės atsakomybės sąlyga (LR CK 6.248 straipsnis), žala ir nuostoliai (LR CK 6.249 straipsnis.). Priežastinis ryšys tarp žalos (nuostolių) ir neteisėtų veiksmų ne visada yra būtinas (Ambrasienė, 2004, p. 181).

LAT, vertindamas negautas pajamas kaip nuostolius jas apibūdina ir papildomai taiko realumo ir tikėtinumo kriterijus. Negautos pajamos yra asmens tikėtinai gauti lėšos, kurios negautos dėl atsakovo neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių ieškovo veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Negautas pajamas, kaip nuostolius, apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinumas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamas suprantant kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Tai turi būti jo grynasis pelnas (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-377-611/2018).

Taip pat kasacinio teismo praktikoje negautos pajamos kaip nuostoliai, kurie yra suprantami kaip grynasis pelnas, turi būti įrodomos. Jos neturi būti suprantamos kaip visos tikėtinai gauti iš asmens veiklos sumos, neatskaičius sąnaudų. Atskaičius iš visų pajamų (įplaukų) sąnaudas, gaunamas ikimokestinis pelnas. Jis dar nesudaro negautų pajamų, kaip nuostolių, nes tik nuo šios sumos atskaičius pelno mokestį pagal Pelno mokesčio įstatymą, asmeniui liktų grynasis pelnas, t. y. tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusio asmens turtinė padėtis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2014).

Kaip ir minėta, įstatymo leidėjas nėra pateikęs konkrečių kriterijų, kuriais remiantis reikėtų nustatyti negautų pajamų dydį, todėl kiekvienu konkrečiu atveju teismas nustatymas

žalos dydį, pasireiškusi negautomis pajamomis turi įvertinti visas aplinkybes, kurios galėjo būti ar yra susijusios su nukentėjusiojo negautomis pajamomis, kurias jis būtų gavęs. Apskaičiuojant negautas pajamas, atsižvelgiama į tai, kokios pajamos būtų gautos įprastomis ir normaliomis aplinkybėmis. Nustatant negautas pajamas, taip pat reikia įvertinti, kokios aplinkybės būtų lėmusios naudos gavimą konkrečioje situacijoje. Tai gali būti nukentėjusiojo atlikti darbai, panaudotos priemonės, kad būtų gauta tam tikrų pajamų.

Vertinant galimybę gauti pajamas neturėtų būti lemiamas nukentėjusiojo įsitikinimas dėl jo negautų pajamų, turi būti vertinamos ne tik įprastos normalios aplinkybės, kurioms esant buvo tikimasi gauti pajamų, bet būtina atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, reikšmingas nustatyti negautą naudą, ir būtent šios aplinkybės turi nulemti negautą pajamų dydį. Praradimai gali atsirasti tik tada, kai neteisėtais veiksmais yra atimama galimybė gauti naudą. Dėl to visos gautos pažeidėjo apyvartos negalima vertinti, kad visa tai būtų gavęs ir nukentėjusysis. Nurodyti negautų pajamų nustatymo kriterijai ir civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai lemia, kad negautos pajamos gali būti atlyginamos tik tada, kai nustatomas priežastinis teisės pažeidimo ir negautų pajamų ryšys. Nustatant tokį ryšį, turi būti konstatuota, kad teisės pažeidimas atėmė galimybę pasinaudoti tam tikru civilinės teisės objektu, dėl to ir buvo negauta pajamų, kurių būtų gauta, jeigu būtų naudojamas tuo objektu. Nustatant negautas pajamas ir jų dydį, pakanka nustatyti bent mažiausią tikėtiną ryšį, jog ieškovas būtų gavęs tokias pajamas, kokių reikalauja. Taip pat pažymėtina ir tai, kad negautos pajamos yra tik tos pajamos, kurios būtų gautos teisėtai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007).

Vertinant kiekvieną LAT praktikoje formuojamą reikalavimą atskirai pirmiausia aptarsime pirmąjį kriterijų – pajamos buvo numatytos gauti iš anksto. Pajamų numatytas jas gauti iš anksto reiškia tai, kad negautos pajamos yra priteisiamos tik tokios, kurios buvo numatytos iš anksto. Pavyzdžiui, kasacinis teismas yra nurodęs, kad nukentėjusi šalis negali tikėtis, jog jai bus kompensuoti net ir tie praradimai, kurių sutartį pažeidusi šalis, būdama protinga ir atidi verslininkė, negalėjo numatyti sutarties sudarymo metu kaip įprastų tokios sutarties pažeidimo padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2014). Pagal šią normą neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę. Tai yra tam tikras verslininko, atsakančio be kaltės (LR CK 6.256 straipsnio 4 dalis), atsakomybės ribojimo būdas. Vertinant, ar verslininkas galėjo numatyti tam tikrų nuostolių atsiradimą, taikomas apdairaus, protingo ir rūpestingo verslininko standartas ir pagal jį sprendžiama, ar esant konkrečiai situacijai jis būtų numatęs tokių nuostolių atsiradimo galimybę

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-190-248/2018).

Pažymėtina, kad pasitaiko atvejų, kad teismas negautas pajamas atlygina net jeigu tokios pajamos nebuvo numatytos iš anksto. Pavyzdžiui, LAT byloje Nr. 3K-3-52/2013 yra išaiškinęs, kad Lietuvos Respublikos CK 6.252 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo negalioja. LR CK 6.258 straipsnio 4 dalies normą aiškinant kartu su LR CK 6.252 straipsnio 1 dalimi bei atsižvelgiant į tarptautinių sutarčių teisės kodifikavimo aktų principus, konstatuotina, kad tais atvejais, kai skolininkas neįvykdo sutartinės prievolės tyčia ar dėl didelio neatsargumo (didelio aplaidumo), jam kyla pareiga atlyginti nukentėjusios šalies patirtus nuostolius, priežastiniu ryšiu susijusius su sutarties pažeidimu, net ir tais atvejais, kai tokio dydžio nuostolių, sudarydamas sutartį, jis negalėjo numatyti kaip sutarties neįvykdymo pasekmės. Toks aiškinimas papildomai patvirtinamas tuo, kad LR CK 6.258 straipsnio 4 dalyje nustatytas įmonės (verslininko) atsakomybės apribojimas „numatomais nuostoliais“ sietinas su LR CK 6.256 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta įmonės (verslininko) atsakomybe be kaltės, taip siekiant apibrėžti atsakomybės ribas, tačiau konstatavus tyčią ar didelį neatsargumą šis skolininko atsakomybės apribojimas nebetenka teisėto pagrindo ir gali reikšti kreditoriaus teisių pažeidimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2013). Bendroji taisyklė numato, kad kompensuojamos tik iš anksto numatytos negautos pajamos, tačiau teismų praktikoje pasitaiko išimtys, kaip iš šios bylos galima suprasti, kad esant dideliame aplaidumui ar esant sutartinės prievolės šaliai tyčios nevykdant sutartį negautos pajamos atlyginamos, net jeigu negautų pajamų nuostolių nebuvo galima numatyti sudarant sutartį. Tai kelia teisinio aiškumo iššūkius, nes ne visuomet aišku, kokiais atvejais atsakomybė gali būti išplėsta ir kaip aiškiai apibrėžti šias ribas.

Pagrįstai tikėtasi gauti pajamas reikalavimas yra vienas iš svarbiausių, nes teismas pasinaudodamas negautų pajamų priežastimi gali teigti, kad nebuvo įvykdytas pagrįsto tikėtinumo reikalavimas, šis reikalavimas turi būti nustatytas visada (Lloyd, 2010, p. 14). Šis kriterijus yra įtvirtintas siekiant, kad nebūtų priteisiamos pajamos, kurios būtų gaunamos ir esant įprastoms sąlygoms, t. y. esant normaliai veiklai. Tačiau nustačius per aukštą šio reikalavimo standartą gali kilti problemų ir sandorio šalys gali pradėti piktnaudžiauti, t. y. jos gali nutraukti sutartis ar nesilaikysi susitarimų (Lloyd, 2010, p. 16). Lietuvos teismų praktikoje yra pasakyta, kad nėra teisinio pagrindo konstatuoti, kad buvo numatytas kokių nors pajamų gavimas iš anksto ar pagrįstai galėjo būti tikėtasi jas gauti,

esant neatlygintinoms sutartims, t. y. kuomet yra normali veikla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2012).

Pajamų tikėtinumo pagrįstumo kriterijus yra taikomas nevienodai ir šio kriterijaus samprata nėra aiškiai apibrėžta, tačiau doktrinoje egzistuoja veiksniai į kuriuos teismai atsižvelgia sprenddami pagrįstumo tikėtinumo egzistavimą. Teismai atsižvelgia į šiuos veiksnius:

1. teismo įsitikinimą, kad sąmata yra tiksli;
2. ar teismas yra tikras, kad nukentėjusioji šalis patyrė bent šiek tiek žalos;
3. atsakovo kaltės laipsnį;
4. tai, kiek ieškovas pateikė geriausių turimus įrodymus apie negautas pajamas;
5. sumą dėl kurios kilo ginčas, t. y. negautų pajamų dydį, kurių yra prašoma;
6. tai, ar yra alternatyvus būdas atlyginti žalą nukentėjusiajai šaliai (Lloyd, 2010, p. 18).

Daugeliu atvejų teismai atsižvelgia į visus arba beveik į visus šiuos veiksnius. Kadangi teismai skiria dėmesį šiems kriterijams, tai rašto darbo autorė šias aplinkybes ir jų taikymo apimtį aptars detaliau.

Pirmasis kriterijus į kurį teismas atsižvelgia – teismo įsitikinimas, kad sąmata yra tiksli. Jei sąvoka pagrįstas tikėtinumas būtų suprantama pažodžiui, teismo įsitikinimas, kad sąmata yra tiksli būtų vienintelis veiksnys, į kurį būtų atsižvelgiama. Tačiau sąvoka pagrįstas tikėtinumas iš tikrųjų reiškia – ar teismas mano, kad atsižvelgiant į visas aplinkybes, ieškovas pateikė pakankamai įrodymų, kad būtų teisinga priteisti atitinkamą žalos atlyginimą, t. y. ar būtų teisingą priteisti negautas pajamas. Paprastai teismai leidžia atgauti negautas pajamas tik tada, kai nukentėjusioji šalis pateikia patikrinamus duomenis, kuriais teismas gali remtis pagrįsdamas negautų pajamų dydį (Lloyd, 2010, p. 30).

Antrasis – ar teismas yra tikras, kad nukentėjusioji šalis patyrė bent šiek tiek žalos. Vertinant šią aplinkybę yra remiamasi fakto ir sumos taisykle. Ši taisyklė reiškia, kad kai yra neabejotina, jog buvo padaryta žala, tai tik neaiškumas dėl konkrečios sumos dydžio netrukdytų negautų pajamų atlyginimui (Lloyd, 2010, p. 31).

Kitas veiksnys daro svarbią įtaką teismų sprendimams sprendžiant ar negautos pajamos buvo tikėtinai gauti, vertinant ar pažeidimas buvo padarytas dėl netyčinio veiksmo ar dėl kaltų šalies veiksmų. Daugelis teismų nuomonių remiasi vadinamąja „pažeidėjo taisykle“, kurioje teigiama, kad dėl atsakovo elgesio buvo sunku įvertinti prarastą pelną, jis negali išvengti atsakomybės vien dėl to, kad ieškovas negali įrodyti savo nuostolių pakankamai užtikrintai. Teismai šią taisyklę išreiškė įvairiais būdais, įskaitant tai, kad atsakovas, kurio neteisėtas elgesys apsunkino ieškovo patirtos žalos nustatymą, neturi

teisės skūstis, kad jos negalima įvertinti taip tiksliai ir tiksliai, kaip būtų įmanoma kitu atveju ir pagrindiniai teisingumo principai reikalauja, kad bet kokio netikrumo rizika būtų keliama pažeidėjui, o ne nukentėjusiajam (Lloyd, 2010, p. 39-40). Vadinasi, atsakovas negali išvengti atsakomybės vien dėl to, kad nukentėjusysis negali įrodyti patirtų nuostolių dėl ieškovo kaltės.

Ketvirtas kriterijus, kurį teismas vertina, – tai ieškovo pateikti turimi įrodymai apie negautas pajamas. Dauguma teismų teigia, kad norint įrodyti negautas pajamas, reikia nukentėjusiajai šaliai tik tai pateikti geriausius turimus įrodymus, tačiau egzistuoja ir kita nuomonė, kad jeigu nukentėjusioji šalis nepateikė geriausių turimų įrodymų, tai ji nesugebėjo įrodyti negautų pajamų, ir jei jos yra neatlyginamos. Tačiau teismų praktikoje galima rasti atvejų, kuriuose ieškovas pateikė geriausius turimus įrodymus, tačiau teismas nepriteisė negautų pajamų. Paprastai, kai teismas nusprendžia, kad ieškovas neįrodė savo negautų pajamų pakankamai užtikrintai, jo nuomonėje niekada neminimas faktas, kad ieškovas pateikė geriausius turimus savo nuostolių įrodymus (Lloyd, 2010, p. 49).

Prieš paskutinis veiksnys, į kurį teismas turi atsižvelgti, – tai į sumą dėl kurios kilo ginčas, t. y. negautų pajamų dydį, kurių yra prašoma. Teismas yra pasakęs, kad kuo didesnės negautų pajamų sumos yra prašoma, tuo yra aukštesni įrodinėjimo standartai, tuo turi būti pateikti aiškesni įrodymai. Kuo daugiau yra prašoma negautų pajamų, tuo daugiau įrodymų teismas reikalaus prieš nusprenddamas, kad žala buvo įrodyta pakankamai tiksliai. Kai reikalaujama nedidelės negautų pajamų sumos, teismas gali priimti nevisiškai pagrįstus skaičiavimus, remdamasis vien nukentėjusios šalies pateikta informacija (Lloyd, 2010, p. 53).

Ar yra alternatyvus būdas atlyginti žalą nukentėjusiajai šaliai, tai paskutinis kriterijus siekiant nustatyti negautų pajamų pagrįstumo tikėtinumą jas gauti. Teismui yra daug lengviau nuspręsti, kad ieškovo optimistiškos (bet ne akivaizdžiai nerealios) prognozės, pagrįstos abejotinomomis (bet ne akivaizdžiai melagingomis) prielaidomis, neatitinka pagrįsto tikrumo reikalavimo, kai ieškovas vis tiek gali gauti tam tikrą kompensaciją, kuri bent iš dalies atitinka teisingą atlyginimą (Lloyd, 2010, p. 56).

Ar pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų, tai yra trečiasis kriterijus į kurį teismas atsižvelgia vertindamas ar nuostoliai yra laikomi negautomis pajamomis ar patirtomis išlaidomis. Kasacinis teismas, bendrai aiškindamas negautų pajamų institutą civiliniuose teisiniuose santykiuose, nurodo, kad bylos šalis reikšdama reikalavimą atlyginti netiesioginius nuostolius, turi įrodyti, kad ji patyrė realių nuostolių, t. y. negavo pajamų dėl kitos šalies neteisėtų veiksmų padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/2018). Šio kriterijaus vertinimas

yra susijęs su priežastiniu ryšiu. Remiantis priežastinio ryšio nustatymu atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu ar neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo ar neveikimo) rezultatu (LR CK 6.247 straipsnis). Priežastinio ryšio nebuvimas visais atvejais nesukelia asmeniui pareigos atlyginti žalą. Pagal LR CK 6.258 straipsnio 4 dalį neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtinus prievolės neįvykdymo padarinius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2014).

Kasacinio teismo praktikoje priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus. Pirmame etape nustatomas faktinis priežastinis ryšys ir sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antrame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo. Nustatant teisinį priežastinį ryšį reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą. Kad būtų konstatuotas priežastinio ryšio buvimas ar nebuvimas, būtina visapusiškai analizuoti atsakovų veiksmus ir bylos faktines aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis Nr. 3K-7-345/2007). Nustatant priežastinės teisės pažeidimo ir negautų pajamų ryšį, turi būti konstatuota, kad teisės pažeidimas atėmė galimybę pasinaudoti tam tikru civilinės teisės objektu, dėl to ir buvo negauta pajamų, kurių būtų gauta, jeigu būtų naudojamas tuo objektu. Nustatant negautas pajamas ir jų dydį, pakanka nustatyti bent mažiausią tikėtiną ryšį, jog ieškovas būtų gavęs tokias pajamas, kokių reikalauja. Taip pat pažymėtina ir tai, kad negautos pajamos yra tik tos pajamos, kurios būtų gautos teisėtai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007).

Aptariama civilinės atsakomybės sąlyga leidžia nustatyti civilinės atsakomybės ribas, todėl ją būtina taikyti itin kruopščiai, nes kitaip galimi neigiami padariniai – vienais atvejais atsakomybės taikymas gali reikšti neteisingumą ir nesąžiningumą skolininko atžvilgiu, nes atsakomybės ribos bus neprotingai išplėstos, kitais atvejais skolininko atleidimas nuo atsakomybės gali reikšti neteisingumą ir nesąžiningumą kreditoriaus atžvilgiu, nes atsakomybės ribos bus neprotingai susiaurintos. [...]. Lietuvos civilinis kodeksas įtvirtina lankstaus priežastinio ryšio doktriną, kuri leidžia teismui konkrečioje byloje atsižvelgti į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus ir daugelį kitų reikšmingų aplinkybių –

nukentėjusiojo elgesį, žalą padariusio asmens kaltės laipsnį, šalių turtinę padėtį ir panašiai. Toks požiūris į priežastinį ryšį leidžia teismui konkrečioje situacijoje nustatyti ar buvo priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir negautų pajamų, ar nebuvo (Mikelėnas, 2003, p. 337-338).

Svarbu pažymėti tai, kad priežastinis ryšys, kaip civilinės teisės pažeidimo sudėties elementas, yra teisinė kategorija. Yra ar nėra priežastinis ryšys, sprendžia teismas, visapusiškai įvertinęs visas bylos aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-322/2008). Priežastinio ryšio nustatymas yra būtina sąlyga kilti atsakomybei ir jo nebuvimas eliminuoja galimybę priteisti negautas pajamas. Tačiau priežastinio ryšio sąlyga laikoma ir labiausiai ginčytina bei neapibrėžta civilinės atsakomybės sąlyga (Landes, Posner, 1987, p. 228).

Kaip ir buvo minėta, norint reikalauti negautų pajamų atlyginimo, neužtenka nustatyti aukščiau aptartų kasacinio teismo praktikoje nurodytų kriterijų, taip pat yra privaloma įrodyti ir visas civilinės atsakomybės sąlygas.

Žala yra būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kuri privalo būti įrodyta siekiant atlyginti negautas pajamas. Negautos pajamos yra žalos rūšis, kuri paprastai atsiranda kaip žalos padarymo tam tikram turtui, turtinės teisės įgyvendinimui, papildomas rezultatas.

Žalos samprata yra pateikiama LR CK 6.249 straipsnyje. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad žala asocijuojasi su pakenkimu tam tikram objektui, neigiamu poveikiu jam, kuris pasireiškė to objekto ekonominės vertės sumažėjimu, jo kokybinių savybių praradimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-600/2002)

Žala gali būti padaroma turtui arba asmeniui. Žala turtui (turtinė žala) gali pasireikšti turto netekimu arba sužalojimu, turėtomis išlaidomis ir negautomis pajamomis (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Kaip nurodoma kasacinio teismo praktikoje, turtinė žala, pasireiškianti turto netekimu arba sužalojimu, turėtomis išlaidomis, paprastai yra neteisėtų veiksmų tiesioginis rezultatas, kuris atsiranda iš karto, tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą, pavyzdžiui, sunaikinus ar sužalojus turtą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012). Žala asmeniui atsiranda dėl nematerialių vertybių – gyvybės, sveikatos, teisės į vardą, atvaizdą, privatų gyvenimą – pažeidimo.

Žalos padarymo, sutarties ne vykdymo ar jos netinkamo vykdymo faktas sukuria prielaidas svarstymui, jog asmuo kaltas. Tai reikštų, jog jis padarė ne viską, kad neatsirastų žala, ar kad būtų tinkamai įvykdyta sutartis (Norkūnas, 2002, p. 115).

Norint tiksliai apskaičiuoti negautų pajamų dydį, teismai savo praktikoje dažniausiai pasitelkia ekspertus, kurie savo išvadose nurodo negautų pajamų dydį. Teismai, įvertinę

ekspertų išvadas nustato, kiek ieškovas dėl atsakovo neteisėtų veiksmų neteko pajamų. Įstatymuose nustatyta tik teismo teisė, bet ne pareiga, skirti ekspertizę. Proceso šalys gali savo iniciatyva pareikšti prašymą teismui dėl ekspertizės paskyrimo būtinumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008).

Apibendrinus žalą kaip negautas pajamas galima daryti išvadą, kad negautos pajamos yra žalos rūšis, kuri paprastai atsiranda kaip žalos padarymo tam tikram turtui, turtinės teisės įgyvendinimui, papildomas rezultatas. Negautos pajamas, kaip nuostolius, apibūdina tokie požymiai kaip pagrįstas tikėtinas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų ir pajamas suprantant kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Be to, kasacinio teismo praktikoje yra įtvirtinti kriterijai negautoms pajamoms nustatyti. Šie kriterijai padeda teismams tiksliai įvertinti, ar patirti nuostoliai gali būti laikomi kaip negautos pajamos.

3. TURTINĖS IR NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO IDENTIFIKAVIMO PROBLEMOS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LR Konstitucija) 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtina, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Konstitucinis teismas, aiškindamas LR Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, yra konstatavęs, kad šioje dalyje yra „įtvirtinta įstatymų leidėjo pareiga išleisti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą“, kad „įstatymuose turi būti užtikrintas realus pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimas“, kuris „turi būti derinamas su kitų LR Konstitucijoje įtvirtintų vertybių apsauga“, taip pat kad „LR Konstitucijoje garantuojama asmens teisė į neteisėtais veiksmais padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą, įskaitant teisminį žalos išieškojimą“. Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarime konstatuota, kad „būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas“, į kurį „būtina atsižvelgti teisės kūrimo veikloje“, ir kad LR Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje „aiškiai nurodoma, kokia teisės akto forma turi būti reguliuojamas materialinės ir moralinės žalos atlyginimas“ – tai turi būti padaryta įstatymu (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Vienas pagrindinių neturtinių vertybių ir neturtinių teisių gynimo būdų yra neturtinės žalos atlyginimo institutas. Neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas teisių gynimo būdas (Cirtautienė, 2005, p. 8). Teisė į neturtinės žalos atlyginimą bendriausia prasme yra reglamentuota LR Konstitucijos 30 straipsnyje, LR CK 6.250 straipsnyje. Pagal LR CK 6.250 straipsnio 1 dalį, neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Iš šio straipsnio nuostatos galima suprasti, kad neturtinė žala apima platų spektrą nematerialių neigiamų pasekmių, kurios turi būti teismo įvertintos pinigais, tačiau išskyla sunkumai kaip teisingai identifikuoti neturtinės žalos dydį. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl asmens sveikatai bei dėl asmens gyvybės atėmimo.

Neturtinė žala laikomas pakenkimas teisės saugomoms ir ginamoms neturtinėms, nematerialiosioms, t. y. ekonominės vertės neturinčioms vertybėms – asmens garbei, orumui, privačiam gyvenimui, kitokioms neturtinėms teisėms ir panašiai. Nors žalos padaromos vertybėms, kurios neturi piniginės išraiškos, tačiau civilinė teisė jas gina turtiniais būdais (Mikelėnas, 2003, p. 344-345).

Įvairūs Lietuvos autoriai skirtingai apibrėžia neturtinę žalą, numato ypatingus jos požymius. V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė (1998) pabrėžia, kad neturtinė žala pasireiškia nukentėjusiojo kančiomis ir vidiniais išgyvenimais, ne visada atsiskleidžiančiais išorinėje aplinkoje. A. Rudzinskas (2002) teigia, kad neturtinė žala – tai tam tikri glausti, neigiami asmens psichikos pakitimai, kurie būtinai įvyksta jo sąmonėje pažeidus asmenines neturtines ir turtines vertybes. Pagal R. Volodko (2010), neturtinės žalos turinį sudaro tam tikri negatyvūs vidiniai asmens išgyvenimai, t. y. nemalonūs psichofiziniai pasikeitimai pačiame asmenyje, o kita vertus – nukentėjusiojo santykio su aplinka pokyčiai (Šimkevičienė, 2013, p. 198-199).

Fizinis skausmas, kaip neturtinės žalos forma, pripažįstamas atvejis, kai sužalotam asmeniui dėl patirtų traumų buvo atlikta skausminga operacija ar kai žalą padaręs asmuo nukentėjusįjį kankino, mušė ir panašiai.

Dvasiniai išgyvenimai paprastai yra neišvengiama kiekvieno neteisėto veiksmo pasekmė. Dažniausiai ir dvasiniai išgyvenimai, ir fizinis skausmas pasireiškia kartu (Mikelėnas, 1995, p. 189).

Teisės doktrinoje nėra visiškai vienodos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo prigimties, t. y. dėl objektų, dėl kurių pažeidimo gali būti reikalaujama atlyginti neturtinę žalą, specifikos, jų turtinės vertės, nėra vienos nuomonės, kokių tikslų yra siekiama neturtinės žalos atlyginimu (Cirtautienė, 2005, p. 8). Pasak J. Maculevičiaus, jo nuomone neturtinės žalos funkcija yra kompensacinė, t. y. kompensuoti nukentėjusiajam patirtus išgyvenimus, dvasines kančias, atlyginti už patirtą skriaudą, o ne nubausti žalą padariusį asmenį. T. Bagdanskis tik iš dalies pritaria doc. J. Maculevičiaus nuomonei. T. Bagdanskis teigia, kad neturtinės žalos atlyginimas, be kompensacinės, atlieka ir kitas funkcijas. Neturtinės žalos ypatumas tas, kad ji negali būti tiksliai įvertinama pinigais, nes pažeidžiamos vertybės, kurias tiksliai įvertinti pinigais sunku arba neįmanoma. Be kompensacinio tikslo, prie neturtinės žalos atlyginimo tikslų priskiriamas satisfakcijos suteikimas nukentėjusiajam ir prevencija, t. y. kelio pažeidimams daryti užkirtimas ateityje (Bagdanskis, 2008, p. 241).

Pats neturtinės žalos identifikavimo pareigos realizavimas yra pakankamai sudėtingas uždavinys, pirmiausia – dėl pačios neturtinės žalos, kaip nematerialinės kategorijos, specifikos ir prigimties – fizinių ir dvasinių kančių bei išgyvenimų, sudarančių jos turinį, bei kitų nematerialių padarinių „nepagaunamumo“, „neapčiuopiamumo“, vizualaus nepastebimumo, pakankamai aukštos tokių išgyvenimų simuliacijos tikimybės. Jeigu, tarkime, fizinį skausmą dar yra įmanoma daugiau ar mažiau objektyviai apibrėžti, ypač jei vadovaujamasi jau nusistovėjusia fizinių sutrikimų bei sužalojimų klasifikacija

[...], tai identifikuoti dvasinius (vidinius, moralinius) asmens išgyvenimus, nustatyti jų pobūdį, intensyvumą, gilumą bei kitas charakteristikas, tampa žymiai problematiškiau (Volodko, 2010, p. 101). Be to, neturtinė žala iš karto nekrenta į akis, ją sunku konstatuoti, tuo labiau – apskaičiuoti (Rudzinskas, 2002, p. 124).

Pasaulinėje teisinėje praktikoje taikomi keli neturtinės žalos kompensavimo dydžio reglamentavimo civiliniuose įstatymuose modeliai:

- 1) įstatymu yra nustatomos konkrečios pinigų sumos, kaip satisfakcija už tam tikrų vertybių pažeidimu sukeltą dvasinį skausmą;
- 2) įtvirtinama minimali ar maksimali išgyvenimų atlyginimo riba, t. y. kompensacijos pinigais ribos, apibrėžiant lauką, kuriame teismas gali santykinai laisvai elgtis;
- 3) įstatymas apskritai nenumato jokių ribų, suteikdamas teismui diskreciją ir laisvą nuožiūrą surasti teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principus labiausiai atitinkančią dvasinio bei fizinio skausmo kompensaciją (Volodko, 2010, p. 164).

Bendrieji neturtinės žalos nustatymo kriterijai yra pateikti LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, tačiau įstatymų leidėjas nepateikia jokių kriterijų aiškinimo bei taikymo taisyklių, nekonstruoja jų hierarchinės piramidės, nepaaiškina vaidmens kompensacijos dydžio suradimo procese, palikdamas tai laisvai teismo nuožiūrai bei moksliniams tyrinėjimams. Deja, būtent šių neturtinės žalos dydžiui įtaką turinčių faktorių bei jų tarpusavio sąveikos vertinimas analizuojant konkretų teisinį ginčą ir yra viena esminių teismų praktikos neturtinės žalos atlyginimo srityje problemų bei jos nevienodumo priežasčių (Volodko, 2010, p. 187). Šių įstatymų leidėjo nustatytų kriterijų paaiškinimai yra pateikiami LAT praktikoje, kadangi sprendamas neturtinės žalos dydžio klausimą kiekvienu konkrečiu atveju LAT turi atsižvelgti į šiuos kriterijus. Vis dėlto teismui dažnai iškyla problemų, kaip tinkamai identifikuoti žalos dydį, nes neturtiniai praradimai yra neišmatuojami, individualūs.

LAT nustatymas neturtinės žalos dydį turi atsižvelgti į šiuos kriterijus, kurie numatyti LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, t. y.:

- 1) neturtinės žalos pasekmės;

Nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį turi būti tinkamai įvertinamos žalos pasekmės, tinkamai atskleidžiamas jų turinys, pasekmių sunkumas, jų reikšmė ir pasekmės turi būti palyginamos su kitais neturtinės žalos dydžio nustatymui reikšmingais kriterijais. Įvertinant kriterijų visumą, tam tikrais atvejais vieni jų vertinami kaip turintys didesnę reikšmę žalos dydžiui nustatyti nei kiti, ir tai, visų pirma priklauso nuo ginamų vertybių specifikos bei aktualumo. Absoliučių vertybių, tokių kaip gyvybė, sveikata, gynimo atveju

esminis neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijus yra jos pasekmės. Šios pozicijos nuosekliai laikosi LAT, akcentuodamas tai savo nutartyse (Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika..., 2008, p. 27-28).

LAT byloje Nr. 2K-470/2006 nurodė, jog neturtine žala laikomas pakenkimas teisės saugomoms ir ginamoms neturtinėms, nematerialioms vertybėms. Ji gali būti padaroma, pažeidžiant skirtingus gėrius. Be abejo, žmogaus sveikata, gyvybė yra aukščiausios vertybės, todėl išgyvenimai, sukelti dėl asmeniui gyvybiškai svarbių dalykų, yra ypač dideli.

Vienas pagrindinių kriterijų, nustatant neturtinės žalos dydį, yra jos sukeltos pasekmės, kurios vertinamos, atsižvelgiant į asmens patirtų moralinių praradimų dydį, jų įtaką žmogaus gyvenimo kokybei, darbinei veiklai, šeiminiam gyvenimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-470/2006).

2) žalą padariusio asmens kaltę;

LAT savo praktikoje yra pažymėjęs, kad nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgiama į žalą padariusio asmens kaltę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450/2006). Žalą padariusio asmens kaltę traktuotina kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus tik tais atvejais, kai kaltės laipsnis iš esmės padidina nukentėjusiojo asmens išgyvenimus, t. y. žala padaroma tyčia, o teisės pažeidimo padariniai nėra akivaizdūs (Neturtinė žala ir jos atlyginimas, 2013).

3) žalą padariusio asmens turtinę padėtį, t. y. į jo turimą turtą ir gaunamas pajamas;

LAT teigia, kad sprendžiant priteistinos žalos dydžio nustatymo klausimą, turi būti atsižvelgiama ir į atsakingo už žalos padarymą asmens turtinę padėtį ir siekiama tinkamos pusiausvyros tarp priteisiamos žalos dydžio ir atsakingo už žalos padarymą asmens turtinės padėties. Priteisiamos neturtinės žalos dydis turi būti pakankamai rimta ir sunki finansinė našta skolininkui, tačiau ji negali būti tokia, kad jį sužlugdytų finansiškai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2008).

4) jei padaryta turtinė žala, į šios žalos dydį;

Aiškiaus ir vieningo atsakymo kaip reikėtų vertinti šį neturtinės žalos nustatymui padėsianti kriterijų nepateikia nei įstatymų leidėjas, nei teisės doktrina, nei LR CK. Jeigu, pavyzdžiui, LAT pažymėjo, kad moralinės žalos atlyginimo paskirtis yra dvasinių praradimų kompensavimas, todėl tikrovės neatitinkančių ir žeminančių žinių paskleidimu sukeltas materialinių interesų pažeidimas negali būti aplinkybe, įtakojančia moralinės žalos dydį (ypač jeigu ieškovas reikalavimo dėl materialinės žalos atlyginimo apskritai

nerieškia), tai, kitoje byloje LAT nurodė, kad priteisiant neturtinę žalą kartu atsižvelgtina ir į asmeniui padarytą turtinę žalą, o byloje L.K. v G.B., UAB „Julvita“, UAB „Abigus“ apeliacinės instancijos teismas ieškovei priteistą neturtinės žalos kompensaciją paskirstė tarp atsakovų atsižvelgdamas ne į ką kitą, o būtent į kiekvieno iš jų gautos iš neteisėtų veiksmų turtinės naudos, tuo pačiu atspindinčios ieškovės patirtą turtinę žalą, dydį. Nepaisant to, kad pastaroji apeliacinės instancijos teismo nutartis buvo panaikinta kasacine tvarka, ji visgi galėtų būti laikoma informatyviu pavyzdžiu, iliustruojančiu iš asmeninės neturtinės teisės pažeidimo gautos materialinės naudos, adekvačios nukentėjusiojo patirtai turtinei žalai, tiesioginę įtaką proporcingam neturtinės žalos kompensacijos paskirstymui tarp pažeidėjų (Volodko, 2009, p. 271-272). Tačiau manytina, kad atsakomybė už padarytą moralinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo fakto ir gali būti taikoma tiek kartu su turtine atsakomybe, tiek ir atskirai (Cirtautienė, 2005, p. 11).

5) kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes;

Galima būtų identifikuoti tokius įstatyme nepaminėtus faktorius, kurie nors ir nebūdami universalūs, reikšmingi bei „populiarūs“ kiekvienoje neturtinės žalos patyrimo situacijoje, tačiau esant konkrečiam įvykiui gali būti aktualūs ir informatyvūs:

- 1) neteisėtų atsakovo veiksmų padarymo ar neturtinės žalos atsiradimo vieta ir laikas arba kontekstas, t. y. ta gyvenimiška situacija, kurioje buvo atsidūręs nukentėjusysis iki pažeidimo ar jo metu;
- 2) nukentėjusiojo bei žalą padariusio asmens ryšys, t. y. šalis siejusio iki neturtinės žalos padarymo santykio pobūdis. Manytina, kad pavyzdžiui, tuo atveju, kai asmens privatų gyvenimą liečiančios informacijos paviešinimu ar šmeižikiškų žinių paskleidimu neturtinę žalą sukelia artimas žmogus, kuriuo buvo pasitikėta, su kuriuo buvo dalinamasi gyvenimu, jausmais, paslaptimis ir pan., su kuriuo siejo nuoširdūs tarpusavio jausmai, iš kurio paprasčiausiai nebuvo tikėtasi kokio nors kenksmingo elgesio, asmens šokas bei išgyvenimai gali būti skausmingesni, negu tuo atveju, jeigu identiškus veiksmus atliktų visiškai svetimas ir nepažįstamas asmuo;
- 3) neturtinės žalos padarymo priežastys ir tikslai, t. y. žalą padariusio asmens motyvacija bei paskatos (Volodko, 2009, p. 294-295).
- 6) sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-24-421/2023).

LR CK šie trys principai yra laikomi bendraisiais ir svarbiausiais teisės principais, kuriais yra privaloma vadovautis. LR CK 1.5 straipsnis numato, kad civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal

šiuos principus. Jurisprudencijoje pažymėta, kad neturtinės žalos įvertinimas pinigais pripažintinas teisingu tik tada, jei konkreti nustatyta žalos atlyginimo pinigine išraiška atitinka sąžiningumo, teisingumo ir protingumo imperatyvus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2008). Be to, LAT yra nurodęs, kad ypatingą reikšmę turi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų taikymas, nes pačios neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais (Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-400/2007).

Šis įtvirtintas nebaigtinis neturtinės žalos dydžiui nustatyti reikšmingų kriterijų sąrašas laikytinas pagrindiniu (universaliu) sąrašu tokių kriterijų, kurie turėtų būti teismo ištirti ir įvertinti kiekvienu konkrečiu atveju. Atsižvelgdamas į tai, kad neturtinės žalos dydį pagrindžiančių kriterijų sąrašas nebaigtinis, o kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymo saugoma teisinė vertybė ir neturtinė žala patiriama individualiai, teismas turėtų spręsti dėl kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, aiškindamasis ir vertindamas individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį, atsižvelgdamas į įstatyme bei teismų praktikoje įtvirtintus ir teismo konkrečiu atveju reikšmingais pripažintus kriterijus. Tai lemia, jog kriterijai, nuo kurių priklauso žalos atlyginimo dydis, teismo procesiniame sprendime turi būti ne tik formaliai išdėstyti, bet ir išnagrinėti, įvertinant kiekvieno jų reikšmę konkrečiam neturtinės žalos atlyginimo dydžiui, o tai kiekvienu atveju sukelia problemas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010). Kadangi kriterijų sąrašas yra nebaigtinis, teismai kiekvienu atveju individualiai vertina reikšmingas aplinkybes, o tai gali nulemti subjektyvius ir nenuoseklius sprendimus. Dėl to nukentėję asmenys gali susidurti su neapibrėžtumu dėl galimos kompensacijos dydžio, o teismų sprendimai – skirtis net esant panašioms situacijoms.

Kompensacinio mechanizmo palengvinimui teisės doktrinoje yra siūloma išskirti bendruosius ir individualiuosius (specialiuosius) neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus. Bendrieji kriterijai taikytini visoms deliktinėms situacijoms ir bylų dėl neturtinės žalos atlyginimo kategorijoms bei tiesiogiai atsispindi LR CK ar iš jo logiškai išplaukia. Individualieji kriterijai būdingi tik tam tikroms bylų kategorijoms, kadangi geriausiai informuoja apie galimai patirtą emocinį sukrėtimą, nepatogumų pobūdį, fizinio skausmo lygį toje konkrečioje situacijoje, ir dažniausiai yra tiesiog vystomi teismų praktikos (Volodko, 2009, p. 219).

Kita problema lemianti netinkamą neturtinės žalos instituto taikymą, yra ta, kad nustatant neturtinės žalos dydį neįvertinami visi įstatyme numatyti neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai, geriausiu atveju apsiribojant jų išvardijimu, be to,

šie kriterijai visiškai nediferencijuojami, neiškus jų tarpusavio santykis atskirų neturtinių vertybių gynimo bylose (Cirtautienė, 2005, p. 13).

Konstitucinis teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad moralinė (neturtinė) žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai. Padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (jokia materialinė kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti – tokią būseną kai kada galima tik iš naujo sukurti panaudojant, materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-690/2018). Pinigai gali kompensuoti tik prarastas pajamas ir kitus piniginius nuostolius, bet negali nei anuliuoti, nei pasiūlyti atitiktens už skausmą ir kančią (Sugarman, 2011, p. 276).

Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama problema, kad kiekvienu atveju nustatant teisingą neturtinės žalos atlyginimą svarbu teisingai identifikuoti į kokias vertybes buvo kėsintasi ir koku būdu jos buvo pažeistos, nes civilinėje teisėje galioja principas, kad kuo aukštesnė ir svarbesnė vertybė, tuo stipriau ji turėtų būti ginama. Kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymu saugoma teisinė vertybė, taigi neturtinė žala patiriama individualiai, todėl, be LR CK 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardytų ir teismo konkrečiu atveju reikšmingomis pripažintų aplinkybių, kaip į vieną iš kriterijų neturtinės žalos atlyginimo dydžiui nustatyti teismas privalo atsižvelgti į pažeistos teisinės vertybės pobūdį, specifiką, kaip į objektyvų kriterijų siekiant užtikrinti nukentėjusiojo patirtą dvasinį bei fizinį skausmą kuo labiau kompensuojantį ir kartu lygiateisiškumo bei proporcingumo principus atitinkantį neturtinės žalos atlyginimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2012).

LAT sprendamas dėl neturtinės žalos atlyginimo yra išaiškinęs, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju žala yra padaroma vertybėms, kurios neturi piniginės išraiškos, todėl neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi. Neturtinės žalos neįmanoma kompensuoti, todėl teisinga kompensacija už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus reiškia tokios piniginės satisfakcijos, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo patirtą dvasinį sielvartą, fizinį skausmą, kitokius neturtinių vertybių pažeidimus, parinkimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-611/2020).

Taip pat kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad teismo, sprendžiančio nukentėjusiajam padarytos neturtinės žalos įvertinimo pinigais klausimo problemą, funkcija yra parinkti

teisingą, kuo labiau sušvelninančią negatyvius padarinius piniginę kompensaciją už nukentėjusio asmens patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus bei praradimus ir taip sudaryti materialias prielaidas kiek įmanoma atkurti tai, ko neturtinės vertybės pažeidimo atveju sugrąžinti, adekvačiai įvertinti ir atlyginti pinigais iš esmės nėra galimybės. Tai daroma išsamiai aiškinantis bei vertinant individualias tiek su nukentėjusiojo, tiek su žalą padariusio asmens situacija susijusias faktines bylos aplinkybes ir dėl konkretaus neturtinės žalos atlyginimo dydžio sprendžiant pagal teismo reikšmingais pripažintų bei nukentėjusio asmens pagrįstų šios žalos įvertinimo pinigais kriterijų visumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582/2009).

Europos Žmogaus Teisių Teismo pripažįstama, kad neturtinė žala apima traumas, nerimą, neteisybės ir bejėgiškumo jausmą, nepatogumus, nerimą ir sielvartą.

Paminėtina, kad prie neturtinės žalos gali būti priskiriami ir išgyvenimai kaip susirūpinimas būsimomis pasekmėmis. Pavyzdžiui, fizinių sužalojimų atveju – kaip sužalojimas paveiks sveikatą ateityje, ar pasekmės pavyks galutinai pašalinti darant kitas operacijas ir pan. Susirūpinimas dėl būsimųjų fizinio sužalojimo pasekmių šalinimo negali būti vertinamas kaip būsimoji neturtinė žala arba nereali žala, nes susirūpinimas dėl sužalojimo pasekmių pašalinimo ateityje būtinumo ir sėkmės yra realus ir suprantamas.

Tačiau ne bet koks susirūpinimas ar nerimas traktuotinas kaip neturtinės žalos atsiradimo faktas. Rūpesčiai ginant savo teises yra įprasta ir neišvengiama būtinybė. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2007 pasisakė, kad pagrindas neturtinei žalai atsirasti yra tada, kai tokie rūpesčiai peržengia įprastas pastangas ir konstatuojamas dvasinių sukrėtimų, emocinės depresijos, asmens garbės, orumo pažeidimo faktas (Neturtinė žala ir jos atlyginimas, 2013).

Kompensacinio proceso palengvinimo dėlei tikslinga išskirti neturtinės žalos atlyginimo dydį mažinančius ir didinančius veiksnius, kaip savotišką viešosios teisės šakose sutinkamų kaltininko atsakomybę lengvinančių bei sunkinančių aplinkybių analogą civilinėje teisėje. Pavyzdžiui, kuo sunkesne forma pasireiškia kiekvienas iš neturtinę žalą stiprinančių kriterijų, tuo labiau turėtų būti didinama priteistina piniginė kompensacija. Kaip kompensaciją didinantys faktoriai galėtų būti išskirti: dvasinių ir fizinių kančių patyrimas tuo pačiu metu; kelių neturtinių vertybių pažeidimas vienu metu; itin skaudžios, ilgą laiką trukšiančios ar iš esmės neįmanomos pašalinti neteisėtų veiksmų pasekmės, lydėsiančios nukentėjusįjį visą likusį gyvenimą; neigiamas kaltininko elgesys po žalos padarymo. O kaip kompensaciją mažinantys faktoriai: ilgas laiko tarpas nuo pažeidimo padarymo; sunki žalą padariusio asmens turtinė padėtis; pirmą kartą padarytas pažeidimas ir pan. (Volodko, 2009, p. 221).

Greta neturtinės žalos egzistuoja ir turtinė žala, tačiau dėl turtinės žalos atlyginimo dažniausiai problemų nekyla. Turtinė žala gali būti įvairaus pobūdžio: prarastų, sugadintų daiktų vertė, gydymosi, laidojimo, kapavietės tvarkymo išlaidos. Nustatyti konkretų turtinės žalos dydį yra paprasčiau negu neturtinės, nes tokiais atvejais į bylą pateikiami dokumentai, patvirtinantys turėtas išlaidas: mokėjimo už gydymo paslaugas, vaistus kvitai, sąskaitos už sugadinto turto remontą ir kiti rašytiniai įrodymai (Kaip ir kada galima gauti..., 2019).

V. Mikelėnas yra nurodęs, kad jau Senovės Romos laikais teisėje buvo išskiriamos dvi pagrindinės žalos rūšių kategorijos: tiesioginė žala ir negautos pajamos. Negautoms pajamoms šioje dalyje nebus skiriamas papildomas dėmesys. Tiesioginė žala yra tiesioginis neteisėto veiksmo ar neveikimo rezultatas, kuris atsiranda iš karto, pažeidėjui betarpiškai veikiant tam tikrą objektą, pavyzdžiui, turto sunaikinimas ar žala, atsiradusi pažeidus sutartį (Mikelėnas, 1995, p. 144).

Teisinėje literatūroje profesorius V. Mizaras pateikia panašią tiesioginės žalos sampratą. Pagal profesorių V. Mizarą, tiesioginė žala suprantama kaip tiesioginis neteisėto veiksmo rezultatas, atsiranda iš karto, pažeidėjui tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą (pavyzdžiui, turto sugadinimas, išlaidos, patirtos dėl sveikatos sužalojimo) [...] (Mizaras, 2007, p. 71).

Toks skirstymas į tiesioginę žalą ir negautas pajamas yra pagrindinis ir Lietuvos teismų praktikoje taikomas turtinės žalos klasifikavimas. Šį klasifikavimą galima suprasti dvejopai, t. y.:

- 1) priklausomai nuo žalos santykio su neteisėta veika bei vertinant žalos atsiradimo momentą, nustatant, ar žala atsirado tiesiogiai vykdant neteisėtą veiką, ar susiformavo kaip neteisėtos veikos pasekmė;
- 2) arba priklausomai nuo neteisėtos veikos ir žalos santykio su nukentėjusiuoju, nes žalą dėl neteisėtos veikos gali patirti tiesiogiai nuo jos nukentėjęs asmuo (pirminis nukentėjusysis), arba tokia žala gali atsirasti tiesiogiai nuo neteisėtos veikos nenukentėjusiam asmeniui (antriniam nukentėjusiajam), kurio atžvilgiu neteisėta veika ir atsiradusi žala bus netiesioginė (Kiršienė, Aleknaitė, 2015, p. 92).

Lietuvos vyriausias administracinis teismas yra nurodęs, kad nors nukentėjusio asmens patirti nuostoliai atlyginami, remiantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, tai nereiškia, kad teismas, nagrinėjantis bylą, priteis bet kokio dydžio žalos atlyginimą. Turtinė žala turi būti tikra, konkreti, įrodyta ir kiekybiškai įvertinta. Nustatant turtinės žalos dydį, yra būtina:

- 1) išaiškinti, ar dėl minėto institucijos neveikimo pareiškėjas turėjo konkrečių išlaidų (tiesioginių nuostolių), ir, nustatius tokių išlaidų turėjimo faktą, jas priteisti žalos atlyginimui;
- 2) išaiškinti, ar dėl minėto neveikimo pareiškėjas neteko turto, ar toks jo turtas buvo sužalotas, ir, nustatius tokio turto netekimo ar sužalojimo faktą, suteikti jam piniginę išraišką (įvertinti prarastą ar sužalotą turtą pinigais) bei priteisti šiuos pinigus žalos atlyginimui;
- 3) išaiškinti, ar minėtas neveikimas nulėmė pareiškėjo prašomas atlyginti negautas pajamas tokiu būdu, kad galėtų būti laikomas tokių pajamų negavimo rezultatu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gegužės 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A525-1075/2014).

Nagrinėjant turtinės žalos atlyginimo institutą, aktualu yra paminėti neteisėtai gautos naudos kaip nuostolių atlyginimą. Neteisėtai gauta nauda yra įtvirtinta LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje, kuri nurodo, kad, jeigu atsakingas asmuo iš savo neteisėtų veiksmų gavo naudos, tai kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais. Kasacinio tesimo praktikoje yra nurodyta, kad iš neteisėtų veiksmų gauta nauda – tai dėl neteisėtų veiksmų atsiradęs faktinis pažeidėjo turtinės padėties pagerėjimas, kuris nebūtinai gali sutapti su grynuoju pelnu. Iš neteisėtų veiksmų gauta nauda gali būti pripažįstama ir tai, ką pažeidėjas sutaupė dėl padaryto pažeidimo, nors ekonominiu požiūriu negavo pelno (pavyzdžiui, naudodamasis komercine paslaptimi, padidino savo veiklos našumą ir atitinkamai sumažino įmonės nuostolingumą) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-378/2018). Gauta nauda yra minima atskirai nuo kitų nuostolių, kurie yra minimi to paties straipsnio 1 dalyje, t. y. nuo tiesioginių nuostolių ir netiesioginių nuostolių. Nagrinėjant neteisėtai gautą naudą aktualu, kad kyla klausimas ar įstatymų leidėjas gautą naudą norėjo išskirti kaip atskirą nuostolių rūšį, ar ne.

Teisės doktrinoje pateikiama nuomonė, kad pažeidėjo gauta nauda pripažintina nukentėjusio asmens nuostoliais tik įrodžius, kad ši nauda atitinka nukentėjusio asmens praradimą, kurį jis patyrė dėl skolininko veiksmų, t. y. įrodžius, kad nukentėjęs asmuo būtų ir pats gavęs naudą, tačiau negavo dėl to, kad pažeidėjo neteisėti veiksmai to neleido padaryti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-317-421/2019). Aiškinant LR CK 6.249 straipsnio 2 dalies normą dėl civilinės atsakomybės tikslo išreikalaujant pažeidėjo gautą naudą aišku tai, kad pažeidėjo gauta nauda patenka į civilinės atsakomybės – žalos institutą, todėl sprendžiant klausimą dėl nuostolių atlyginimo priteisimo pažeidėjo neteisėtai gautos naudos forma turi būti laikomasi civilinei atsakomybei būdingų principų ir tikslų, visų pirma kompensacinio tikslo

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-378/2018). Iš šios pateiktos nuostatos galima daryti išvadą, kad tiek tiesioginiams, tiek netiesioginiams nuostoliams, tiek ir neteisėtai gautai naudai yra būdingi bendri civilinei atsakomybei taikomi principai, taip pat kompensacinio tikslo siekimas. Vienu ir kitu atveju galioja visiško nuostolių atlyginimo principas, kuriuo remiantis patirti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, tačiau jie negali būti atlyginti nei daugiau, nei mažiau. Be to, esant ir neteisėtai gautai naudai, ir tiesioginiams nuostoliams, turi būti taikomi tie patys civilinės atsakomybės pagrindai, t. y. neteisėti veiksmai, kaltė, žala bei priežastinis ryšys.

Tačiau nors LAT ir yra nurodęs, kad yra siekiama laikytis kompensacinio civilinės atsakomybės tikslo, nuostoliai minimi LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje yra laikomi restituciniais, nes LR CK 6.249 straipsnio 2 dalies turinio prasme įtvirtina [...] vadinamuosius restitucinius nuostolius. Tai yra taikant civilinę atsakomybę priteisiami atlyginti nuostoliai, kurie apskaičiuojami pagal šalies gautą naudą. Restituciniais jie vadinami todėl, kad juos priteisiant neteisėtai nesąžiningos šalies gauta nauda perduodama nukentėjusiai šaliai. Dauguma Vakarų teisės tradicijos jurisdikcijų tokius nuostolius laiko anomalija ir leidžia priteisti jų atlyginimą tik ypatingais išimtiniais atvejais, kai pažeidžiamos aukštesnės teisinės vertybės (pavyzdžiui, privatumo apsauga, valstybės paslaptys, sąžininga konkurencija ir pan.) negu tinkamas sutarties įvykdymas. Taip yra todėl, kad civilinė atsakomybė atlieka kompensacinę funkciją. Jos tikslas nėra bausti skolininką už civilinės teisės pažeidimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-188-1075/2022).

Kasacinio teismo praktikoje yra nurodyta, [...] kad pirmosios instancijos teismas, priteisdamas ieškovui iš atsakovo 22 222,90 Lt. turtinės žalos atlyginimą, pagrįstai vadovavosi LR CK 6.249 straipsnio 2 dalyje nustatyta netiesioginių nuostolių atlyginimo taisykle, pagal kurią atsakingo už žalą asmens iš neteisėtų veiksmų gauta nauda gali būti pripažįstama kreditoriaus nuostoliais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2009). Iš šios teismo pozicijos galima suprasti, kad teismai neteisėtai gautą naudą priskiria netiesioginiams nuostoliams.

Nepaisant to, teismų praktikoje galima rasti formuluočių, kad nesąžininga konkurencija padaryta žala gali būti tai, kad ieškovas negauna pajamų, kurias jis būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę atsakovo neteisėtų veiksmų (LR CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Pagal LR CK 6.249 straipsnio 2 dalį atsakovo gauta turtinė nauda už tą laikotarpį, per kurį jis atliko nesąžiningos konkurencijos veiksmus, gali būti pripažinta ieškovo nuostoliais. Taigi pagal įstatymą atsakovas turi atlyginti ieškovui ir vienus, ir kitus nuostolius, nes šiuo atveju ribota atsakomybė nenustatyta (LR CK 6.251 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007

m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197/2007). Remiantis šia kasacinio teismo praktika matyti, kad nėra aiškos formuluotės, kuri atsakytų į klausimą kam yra priskiriama neteisėtai gauta nauda. Nurodoma tik, kad turi būti atlyginami ir tiesioginiai, ir netiesioginiai nuostoliai, bei neteisėtai gauta nauda. Vadinasi galima suprasti, kad neteisėtai gauta nauda yra atskira nuostolių rūšis.

Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis taikoma:

1. Atsakovui atsisakant naudos, kurią jis įgijo dėl neteisėtumo;
2. Atsakovui grąžinant naudą, kurią jis įgijo dėl neteisėtos veikos. Atsakovas turi grąžinti visą naudą, kurią jis įgijo dėl neteisėtos naudos nukentėjusiajam (Sonidov, Connington, 2008, p. 217).

Neteisėtai gauta nauda taip pat yra taikoma, tuo atveju kai gali būti sudėtinga įrodyti tikslų nuostolių dydį, pavyzdžiui, padarius žalos neteisėtai panaudojus ar atskleidus komercinę paslaptį, neteisėtai naudojant kūrinį, asmens atvaizdą ir panašiai. Tokiais atvejais [...] nukentėjusiajam leidžiama reikalauti, kad atsakovo gauta nauda būtų pripažinta nuostoliais. Atsakovo gauta nauda iš esmės yra nukentėjusiojo negautos pajamos, t. y. netiesioginiai nuostoliai. Tada ieškovas privalo įrodyti, kokio dydžio naudą atsakovas gavo dėl savo neteisėtų veiksmų (Mikelėnas, 2003, p. 342). Iš šios Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatos pastebima, kad autoriai neteisėtai gautą naudą tapatina su netiesioginiais nuostoliais.

Profesorius V. Mizaras teigia, kad pažeidėjo gautos naudos negalima prilyginti nukentėjusiojo negautoms pajamoms kaip nuostolių rūšiai, nes šiuo atveju būtina įrodyti ne nukentėjusiojo prarastą pelną ar pajamas, o pažeidėjo faktiškai įgytą naudą. Norint įrodyti negautas pajamas kaip nuostolius, reikia vadovautis kasacinio teismo praktikoje išskirtais kriterijais ir visuomet turi būti įrodytas pagrįsto tikėtinumo reikalavimas gauti pajamas, o neteisėtais gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių prisiteisimo atveju ieškovas turėtų įrodyti tai ką realiai gavo (Mizaras, 2007, p. 73). Vadinasi, pažeidėjo gauta nauda yra naudojama ne tik skaičiuojant negautą pelną.

Neteisėtai gautos naudos apskaičiavimui visuomet taikomos tos pačios taisyklės, nesvarbu, kokių pagrindu jos reikalaujama. Pabrėžtina, kad gautos naudos reikalavimas apima faktiškai iš neteisėtų veiksmų gautą naudą, o ne hipotetinę naudos gavimo galimybę. Vadinai, turi būti vertinama, ką pažeidėjas iš tikrųjų gavo, o ne tai, ką galėjo gauti, tačiau dėl tam tikrų priežasčių negavo. Nustatant gautos naudos dydį nesvarbu, ar pats nukentėjusysis būtų gavęs tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas, ar ne (Mizaras, 2003, p. 164).

Vertinant pažeidėjo gautos naudos dydį, svarbu nustatyti pažeidėjo gautas grynąsias pajamas (naudą atskaičius išlaidas). Apskaičiuojant žalą pagal neteisėtai gautos naudos metodą yra imamos faktiškai gautos bendrosios pajamos ir faktinės išlaidos. Iš bendrųjų pajamų turėtų būti atimamos pažeidėjo turėtos išlaidos. Pavyzdžiui, Vokietijos teismai pripažįsta, kad iš gautų pajamų turi būti išskaičiuojamos tokios pažeidėjo turėtos išlaidos: bendrosios realizavimo išlaidos, sumokėti mokesčiai, kitos išlaidos. Šveicarijoje remiantis teismų praktika taip pat prižįstama, kad reikalauti galima tik gryųjų pajamų. Grynoji nauda yra skaičiuojama: iš bendrosios naudos [...] atmetant tokias išlaidas, kurių pagrindu nukentėjusysis galėtų praturtėti (Mizaras, 2003, p. 165).

Nustatant gautos naudos dydį svarbu išsiaiškinti, ar visa nauda gauta iš neteisėtų veiksmų, kurie susiję su teisės pažeidimu, ar tik jos dalis. Būtina išsiaiškinti ar nukentėjusysis gali reikalauti grąžinti visą naudą ar tik su neteisėtais veiksmais susijusią naudos dalį. Tačiau praktiškai nustatant gautos naudos dydį susiduriama su problemomis, kurios sumažina gautos naudos reikalavimo taikymą. Visų pirma, ieškovui sudėtinga įrodyti pažeidėjo neteisėtai gautos naudos pajamų dydį. Antra, sunkumų kyla atskiriant iš pažeidėjo bendros neteisėtai gautos naudos tą dalį, kuri susijusi su neteisėtais veiksmais (Mizaras, 2003, p. 166-167).

Kitas klausimas: ar nukentėjusysis gali reikalauti visos neteisėtai gautos naudos, kurios pažeidėjas nebūtų gavęs, ar tik neteisėtai gautos naudos ir tos naudos, kurią pažeidėjas tikriausiai būtų gavęs ir kitokiu būdu, skirtumą (Mizaras, 2003, p. 168).

Svarbu taip pat pažymėti, kad tais atvejais, kai pažeidėjas gavo mažesnę naudą, negu galėjo gauti, nukentėjusysis gali išreikalauti faktiškai gautą naudą, o ne tikėtiną, nesvarbu, dėl kokių priežasčių buvo gauta mažiau naudos. Kai pažeidėjas dėl padaryto pažeidimo negavo jokios naudos, tai, be abejo, pritaikyti gautos naudos metodą skaičiuojant žalą jokios galimybės nėra. Bet kyla klausimas, kaip turi būti elgiamasi tais atvejais, kai įrodoma, kad pažeidėjo turtinė padėtis, jeigu nebūtų padarytas teisės pažeidimas, būtų dar blogesnė, pavyzdžiui, būtų patyręs nuostolių. Ar galima laikyti pažeidėjo gauta nauda tai, ką jis sutaupė, nepatirdamas nuostolių, ir ar gali to reikalauti nukentėjusysis, naudodamasis gautos naudos reikalavimu? Šiuo klausimu nėra vienodos nuostatos. Viena nuomonė yra tokia: gautos naudos reikalavimo efektyvumas priklauso nuo to ar neteisėti veiksmai apskritai davė naudą. [...]. Ši pozicija jos priešininkų yra kritikuojama, nes nuostolių sutaupymas taip pat turi būti laikomas pažeidėjo neteisėtai gauta nauda. Nors ekonominiu požiūriu pažeidėjų veiksmai nedavė jokios naudos, t. y. jo išlaidos buvo didesnės negu pajamos, tačiau pastarasis vis tiek turėtų turėti galimybę reikalauti tų pajamų (Mizaras, 2003, p. 169-170).

Reziumuojant gautos naudos apskaičiavimą galima pavaizduoti taip:

- 1) nustatoma iš pažeidėjo veiksmų gauta bendra nauda (nauda neatskaičius išlaidų);
- 2) iš gautos bendros naudos atimamos savikainos ir pažeidėjo bendrosios išlaidos – gaunama grynoji nauda;
- 3) jeigu gauta nauda susijusi ne tik su pažeidėjo neteisėtais veiksmais, pažeidusiais nukentėjusio teises, bet ir su kita veikla, iš gautos naudos atimama ta dalis, kuri nesusijusi su pažeidėjo neteisėtais veiksmais (Mizaras, 2003, p. 170).

Apibendrinus neturtinės žalos sampratą galima teigti, jog tai yra asmens fizinis skausmas, dvasinis sukrėtimas, pažeminimas, nepatogumai, reputacijos pablogėjimas ir kita, kurie teismo yra vertinami pinigais. Tai nėra baigtinis sąrašas, įstatymo leidėjas paliko galimybę teismui kiekvienu konkrečiu atveju įvertinti atskirai konkrečias aplinkybes. Įstatymų leidėjas yra nustatęs neturtinės žalos kriterijus, kurie padeda išspręsti klausimus dėl neturtinės žalos atlyginimo problematikos: neturtinės žalos pasekmės; žalą padariusio asmens kaltė; žalą padariusio asmens turtinę padėtį; jei padaryta turtinė žala, į jos dydį; sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijus ir į kitas teismo pripažintas, turinčios reikšmės bylai aplinkybes. O turtinė žala yra tiesiogiai susijusi su materialiais nuostoliais ar negautomis pajamomis, kurie atsiranda dėl neteisėtų veiksmų arba sutartinių įsipareigojimų pažeidimo. Neteisėtai gauta nauda vertinama kaip faktinis pažeidėjo turtinės padėties pagerėjimas, kuris gali būti išreikštas ne tik tiesioginiu pelnu, bet ir sutaupytais išlaidomis ar kitokiu ekonominiu pranašumu.

4. ŽALOS DYDŽIO NUSTATYMAS

LR CK 6.249 straipsnio 5 dalyje yra nurodyta, kad žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo metu dieną, jeigu įstatymai arba prievolės esmė nereikalauja taikyti kainų, buvusių žalos padarymo ar ieškinio pareiškimo dieną. Kasacinio teismo praktikoje aiškinant šią nuostatą nurodoma, kad LR CK 6.249 straipsnio 5 dalyje įtvirtintos trys alternatyvios turtinės žalos įvertinimo pinigais taisyklės. Bendroji taisyklė yra ta, kad nuostoliai skaičiuojami pagal turto kainas, kurios galioja teismo sprendimo priėmimo dieną. Jeigu kainų pagal nurodytą taisyklę taikymas galėtų reikšti nukentėjusiojo arba nepagrįstą praturtinimą, t. y. jam būtų kompensuota daugiau, negu padaryta žalos, arba nevisešią žalos atlyginimą (jis nebūtų visiškai grąžintas į padėtį, kuri būtų nepadarius žalos), įstatymo leidžiama taikyti bendrosios taisyklės išimtis ir vadovautis kainomis, kurios buvo arba žalos padarymo, arba ieškinio pareiškimo dieną (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286-313/2017).

Kaip minėta darbo autorės aukščiau esančiose magistro darbo skyriuose, padaryta žala turi būti atlyginta visiškai. Šiam tikslui įgyvendinti įstatymuose yra įtvirtintas visiškas nuostolių atlyginimo principas. Šio principo esmė yra ta, kad padaryta žala, tiesioginės ir netiesioginės išlaidos bei negautos pajamos turi būti atlyginamos.

Teismas, sprenddamas dėl teisingo kompensavimo, gali atsižvelgti į LR CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjo pateiktą sąrašą, t. y. į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius. Sąraše pateikiami kriterijai į kuriuos atsižvelgus gali būti sumažinami nuostolių atlyginimo dydžiai, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių.

Žalos atlyginimo dydis nustatomas atsižvelgiant į:

- 1) šalių susitarimus dėl civilinės atsakomybės apribojimo;
- 2) civilinės atsakomybės netaikymą iš dalies arba visišką atleidimą nuo civilinės atsakomybės;
- 3) kreditoriaus kaltę;
- 4) nukentėjusiojo kaltę;
- 5) žalą padariusio asmens turtinę padėtį (Ambrasienė et. al., 2004, p. 197).

Teismas atsižvelgdamas į šalių turtinę padėtį gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, tačiau mažinti žalos atlyginimo dydį priklausomai nuo šalių turtinės padėties galima tik išimtiniais atvejais, jei atsakovui tai būtų nepakeliama našta. Sprendžiant dėl tokios galimybės taikymo, privalu atsižvelgti į atsakomybės pagrindą, teisinio intereso gynimo apimtį ir padarytos žalos dydį (Jankutė, 2013, p. 300). Į žalą padariusio asmens turtinę

padėtį taip pat yra galima atsižvelgti, vadovaujantis LR CK 6.282 straipsnio 3 dalies normos taikymu. LR CK neatskleidžia žalą padariusio asmens turinės padėties įvertinimo bei taikymo kriterijų, todėl šis klausimas paliekamas spresti teismų praktikai. Paminėtina, jog LAT gana išsamiai išanalizavo žalą padariusio asmens turinės padėties, kaip nuostolių atlyginimo dydžio mažinimo kriterijaus, sąvoka, konstatuojant, jog taikant LR CK 6.282 straipsnio 3 dalį, būtina vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais. LR CK 6.282 straipsnio 3 dalis negali būti taikoma, jeigu žalą padariusiam asmeniui būtų sudaryta galimybė nevykdyti savo deliktinės prievolės, nors tokios prievolės įvykdymas yra įmanomas. Dėl to ši teisės norma negali būti taikoma tada, kai atsakingas už padarytą žalą asmuo neįrodo, kad objektyviai jam nėra galimybių atlyginti padarytą žalą. Sprendžiant apie tokios galimybės turėjimą ar neturėjimą, teismui būtina išsiaiškinti, ar aplinkybės, dėl kurių daroma išvada apie žalą padariusio asmens sunkią padėtį, yra pastovaus ir ilgalaikio pobūdžio. Tai reiškia, kad turi būti įvertinama ne tik žalą padariusio asmens turinė padėtis, egzistuojanti bylos nagrinėjimo metu, bet turi būti atsižvelgiama ir į šio asmens sveikatos būklę, šeiminių ir socialinę padėtį apibūdinančias bei kitas reikšmingas aplinkybes, kurios gali daryti įtaką jo turinei padėčiai tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek ateityje (Jankutė, 2013, p. 301). Iš šios LAT nutarties gali būti galima susidaryti išvadą, kad reikia atsižvelgti ne tik į bylos nagrinėjimo metu egzistuojančią objektyvią atsakovo finansinę situaciją, tačiau taip pat privalu įvertinti ir kitus bylai reikšmingus ir su nagrinėjamu kriterijumi susijusius veiksnus. Paminėtina tai, kad žalą padariusio asmens turinės padėties vertinimas yra vertinamojo kriterijaus, dėl to Lietuvos teismų praktikoje pasitaiko atvejų kai kyla problemų teisingai juos identifikuojant.

Teismui nusprendus, jog byloje egzistuoja pagrindas mažinti atlygintinų nuostolių dydį dėl žalą padariusio asmens sunkios turinės padėties, sprendžiamas klausimas dėl mažinimo apimtys. Suprantama, klausimo išsprendimas priklauso nuo byloje nustatytų faktinių aplinkybių, todėl bendrų taisyklių dėl mažinimo dydžio pagrįstumo pateikti neįmanoma. Teismai tokiais atvejais paprastai yra linkę vadovautis teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais ir kiekvieną atvejį vertinti atskirai. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į tai, jog visiškai atleisti žalą padariusį asmenį nuo civilinės atsakomybės nagrinėjimu pagrindu negalima (Jankutė, 2013, p. 302). Kadangi nėra aiškių taisyklių, pagal kurias būtų galima objektyviai įvertinti, kiek galima sumažinti atlygintinus nuostolius, teismams tenka kiekvieną atvejį nagrinėti individualiai. Tai gali lemti teisinio aiškumo trūkumą bei skirtingą panašių bylų vertinimą.

Kitas kriterijus, kuris leidžia spresti dėl nuostolių mažinimo klausimo yra – šalių tarpusavio santykiai, tačiau ką reiškia šalių tarpusavio santykiai nėra pateikta detalaus

paaikškinimo nei teismų praktikoje, nei doktrinoje. Jeigu teismai mano, kad yra reikalinga taikyti šį kriterijų, tai jis nurodo kelias šalis siejančias aplinkybes ir nuostolių atlyginimo dydį (Jankutė, 2013, p. 305), o tai sukelia problemų, nes kiekvienas teismas skirtingai vertina ar reikia jam taikyti šį kriterijų ar ne.

Apibendrinant galima teigti, kad žalos dydžio nustatymas civilinėje teisėje remiasi bendrąja taisykle, kad žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną. Tačiau, siekiant užtikrinti teisingą kompensavimą ir išvengti nepagrįsto praturtėjimo ar nevisiško žalos atlyginimo, gali būti taikomos išimtys – vadovaujamosi kainomis, buvusiomis žalos padarymo arba ieškinio pareiškimo dieną. Teismas, sprendamas dėl žalos atlyginimo dydžio, vadovaujasi visiško nuostolių atlyginimo principu.

IŠVADOS

1. Žalos samprata teisės doktrinoje tampa reikšminga, kai pasireiškia teisės normų saugomų vertybių pažeidimas, todėl ne kiekviena žala yra kompensuotina – ji turi būti padaryta neteisėtais veiksmais ir sukelti neigiamas pasekmes, kurios gali būti įvertintos pinigine išraiška. Jei asmens patirti praradimai nėra susiję su teisės saugomais interesais ar objektais, jie nelaikomi žala teisine prasme. Civilinės atsakomybės tikslas – ne tik kompensuoti nukentėjusiojo nuostolius, bet ir užtikrinti prevenciją, skatinti atsakingą elgesį bei teisės normų laikymąsi.

2. Tiesioginių nuostolių atlyginimo tikslas yra kompensuoti realiai patirtas išlaidas, kurios tiesiogiai susijusios su žalos padarymu, atkurti nukentėjusio asmens turtinę padėtį ir užtikrinti, kad jis nepatirtų papildomos naudos iš žalos atlyginimo. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir teisės doktrina, tiesioginiai nuostoliai gali būti tiek turtinis nuostolis (turto netekimas ar sužalojimas), tiek ir su žala susijusios būtinos išlaidos (gydymas, slauga, reabilitacija ir pan.), kurios turi būti įrodytos realiais įrodymais. Tai užtikrina sąžiningą ir pagrįstą žalos atlyginimą, atitinkantį visiško nuostolių atlyginimo principą. Negautos pajamos yra praradimai, kurie atsiranda dėl padarytos žalos pagrindiniam objektui, kuris buvo skirtas gauti pajamas, pelną. Negautos pajamos Lietuvoje yra priskiriamos prie netiesioginių nuostolių. Įstatymų leidėjas nėra pateikęs konkrečių kriterijų nustatyti negautoms pajamoms, šiuos kriterijus yra nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Norint identifikuoti negautas pajamas reikia spręsti pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai ir 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų. Be šių kriterijų negautoms pajamos yra taikomos ir bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos.

3. Neturtinės žalos atlyginimu yra siekiama kompensuoti asmens patirtus dvasinius ir emocinius išgyvenimus, tačiau jo dydžio nustatymas išlieka sudėtingas dėl subjektyvių vertinimų. Teismai, remdamiesi Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalies kriterijais bei sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais, kiekvieną atvejį vertina individualiai, nes nėra aiškiai reglamentuotos metodikos. Dėl to praktikoje kyla problemų užtikrinant vienodą ir pagrįstą neturtinės žalos atlyginimą. Turtinė žala, priešingai nei neturtinė, yra lengviau apskaičiuojama, nes ji apima realius finansinius nuostolius, tokius kaip gydymo išlaidos ar turto sugadinimas ir pan. Turtinės žalos atlyginimas yra grindžiamas konkrečiais objektyviais įrodymais. Neteisėtai gautos naudos atlyginimas taikomas laikantis civilinės atsakomybės principų, o jos apskaičiavimas

remiasi faktiškai gauta nauda, atskaičiuojant su ja susijusias išlaidas ir įvertinant ryšį su neteisėtais veiksmais.

4. Žalos atlyginimo dydžio nustatymui yra taikoma bendra taisyklė – taikyti kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną, tam tikrais atvejais įstatymas leidžia nukrypti nuo šios taisyklės, siekiant išvengti nepagrįsto praturtėjimo ar neviseiško žalos atlyginimo. Teismas, sprenddamas dėl kompensacijos dydžio, taip pat gali atsižvelgti į nukentėjusiojo ar žalą padariusio asmens kaltę, jų turtinę padėtį bei šalių tarpusavio santykius, tačiau šių kriterijų taikymas dažnai paliekamas individualiam teismo vertinimui. Kadangi aiškių taisyklių dėl mažinimo apimties nėra, tai gali lemti nevienodą teismų praktiką ir teisinio aiškumo trūkumą, tačiau kiekvienas atvejis vertinamas individualiai, siekiant rasti teisingiausią sprendimą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.

Specialioji literatūra:

Knygos

3. Ambrasienė, D. ir kt. (2004). *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
4. Ambrasienė, D. ir kt. (2006). *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vadovėlis. Trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
5. Bagdanskis, T. (2008). *Materialinė atsakomybė darbo teisėje*. Monografija. Vilnius: Registrų centro teisinės informacijos departamentas.
6. Harder, S. (2010). *Measuring damages in the law of obligations: the search for harmonised principles*. Oxford: Hart Publishing.
7. Landes, M., W. ir Posner A., R. (1987). *The economical structure of tort law*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. Mikelėnas, V. (1995). *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia.
9. Mikelėnas, V. (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia.
10. Mizaras, V. (2007). *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia.
11. Mizaras, V. (2003). *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Monografija. Vilnius: Justitia.
12. Vileita, A. ir kt. (2009). *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universitetas.
13. Volodko, R. (2010). *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: Registrų centras.

Elektroninė knyga

14. Drukteinienė, S. ir Norkūnas, A. (2017). *Civilinė atsakomybė: praktikumas*. Mokymo priemonė [interaktyvus], Registrų centras. Prieiga per internetą: https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/literatura/Simona%20Drukteinien%C4%97%2C%20Algis%20Nork%C5%ABnas_Civilin%C4%97%20atsakomyb%C4%97_praktikumus.pdf?utm_source=chatgpt.com [žiūrėta 2024 m. gruodžio 27 d.].
15. Norkūnas, A. ir Selelionytė-Drukteinienė, S. (2008). *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Mokomasis leidinys [interaktyvus], Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/flb472e1-fa53-4a54-8bd7-a620a4f5b9cb/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 5 d.].
16. Selelionytė-Drukteinienė, S. (2013). Sutartinės civilinės atsakomybės raida ir ateities perspektyvos. Iš: Sagatys, G. (red.) (2013). *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt metų: mokslo studija* [interaktyvus], Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/70362734-2b59-4cdb-856f-259bffb3bc4c/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 8 d.].
17. Sonidov D. ir Connington R. (2008). *Contract damages: domestic and international perspectives* [interaktyvus], Bloomsbury Publishing. Prieiga per internetą: <https://dokumen.pub/contract-damages-domestic-and-international-perspectives-9781472560285-9781841137414.html> [žiūrėta 2025 m. balandžio 1 d.].
18. Sugarman, S. (2011). *Fleming's The Law of Torts* [interaktyvus], University of California. Prieiga per internetą: https://www.law.berkeley.edu/files/Flemings_The_Law_of_Torts_Damages.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 23 d.].

Straipsniai elektroniniuose žurnaluose

19. Cirtautienė, S. (2005). Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*, 71(63), p. 5-15 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367151609194/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. sausio 7 d.].
20. Čigrin, V. (2012). Deviantinis elgesys kaip socialinė deviacija. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, 8, p. 78-96 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/4caa3cdb-8263-4a30-9e77-cf55e7bf46de/content> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 27 d.].

21. Jankutė, R. (2013). Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimtys – subjektyvios prigimties faktoriai. *Socialinių mokslų studijos*, 5(1), p. 291-310 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1367189156410/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 19 d.].
22. Kiršienė, J. ir Aleknaitė, T. (2015). Turtinės žalos kategorizavimo problemos Lietuvos deliktų teisėje lyginamuoju aspektu. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 13, p. 83-99 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2015~1537970530004/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. sausio 24 d.].
23. Kontrimas, V. (2017). Negauto pelno nustatymo problemos neteisėtai pasinaudojus komercine paslaptimi. *Teisė*, 103, p. 88-102, <https://doi.org/10.15388/Teise.2017.103.10782>.
24. Lloyd, R. M. (2010) The Reasonable Certainty Requirement in Lost Profits Litigation: What It Really Means. *University of Tennessee Legal Studies Research*, 128, p. 11-62 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=1584710> [žiūrėta 2025 m. kovo 1 d.].
25. Norkūnas, A. (2002). Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 28(20), p. 112-118 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179916795/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2025 m. kovo 9 d.].
26. Rudzinskas, A. (2002). Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame Civiliniame kodekse. *Jurisprudencija*, 28(20), p. 119-123 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3600/0> [žiūrėta 2025 m. kovo 18 d.].
27. Šimkevičienė, E. (2013). Žmogaus teisė į neturtinės žalos atlyginimą: teorija ir praktika. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje: mokslo darbai*, 4(1), p. 198-204 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://gs.elaba.lt/object/elaba:14376017/> [žiūrėta 2025 m. sausio 5 d.].

Disertacijos

28. Volodko, R. (2009). *Teoriniai ir praktiniai neturtinės žalos instituto taikymo aspektai Lietuvos civilinėje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Teismų praktika:

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo nutarimai

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas. *Teismų praktika*, 5-6.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 181-6708.

Bendros kompetencijos teismų praktika

31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-600/2002.

32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1177/2003.

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450/2006.

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-470/2006.

35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-625/2006.

36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2007.

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197/2007.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007.

39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007.

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008.

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2008.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-322/2008.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-529/2008.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-496/2008.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-214/2009.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582/2009.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138/2011.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2012.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2013.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-563/2013.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2014.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2014.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-37-706/2015.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286-313/2017.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/2018.

58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-190-248/2018.

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-217-690/2018.

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-294-469/2018.

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-377-611/2018.

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-238-378/2018.

63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-137-1075/2019.

64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-317-421/2019.

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-611/2020.

66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-345-248/2020.

67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-34-684/2021.

68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-188-1075/2022.

69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-24-421/2023.

70. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-19066-779/2013.

71. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gegužės 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A525-1075/2014.

72. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-400/2007.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų apžvalgos

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 3 d. teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29.

Kiti šaltiniai:

Internetinis tinklapis

74. Infolex.lt. *Neturtinė žala ir jos atlyginimas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&str=53401> [žiūrėta 2025 m. sausio 5 d.].

75. Lrt.lt. *Įmonė laiku neįrengė saulės elektrinės – ar galima gauti kompensaciją?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslo-pozicija/692/2179437/zemyna-lekecinskaite-imone-laiku-neirenge-saules-elektrines-ar-galima-gauti-kompensacija?srsId=AfmBOoqihEoOG6gB3X7C3H0TmcWsTcMP3YtUwx7JK-4S-xkntiPMkTBq> [žiūrėta 2025 m. vasario 27 d.].

76. Teise.pro. *LAT išnagrinėta byla dėl nuostolių atlyginimo, nutraukus sudarytą preliminarįją buto pirkimo–pardavimo sutartį dėl buto kainos didinimo* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.teise.pro/index.php/2024/05/25/lat-isnagrineta-byla-del-nuostoliu-atlyginimo-nutraukus-sudaryta-preliminarija-buto-pirkimo-pardavimo-sutarti-del-buto-kainos-didinimo/?utm_source=chatgpt.com [žiūrėta 2025 m. vasario 28 d.].

77. Teismai.lt. *Kaip ir kada galima gauti turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teismai.lt/lt/laura-mickeviciute-kaip-ir-kada-galima-gauti-turtines-ir-neturtines-zalos-atlyginima/6537> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].

78. Verslasirteise.lt. *Civilinė atsakomybė ir jos sąlygos* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.verslasirteise.lt/lt/civiline-atsakomybe-ir-jos-salygos/> [žiūrėta 2025 m. sausio 25 d.].

79. Vle.lt. *Norma*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/norma-4/> [žiūrėta 2025 m. sausio 5 d.].

SANTRAUKA

Žala kaip civilinės atsakomybės sąlyga: probleminiai aspektai

Kamilė Kazlauskaitė

Magistro darbe analizuojama žala kaip civilinės atsakomybės sąlyga: probleminių aspektų tema, nagrinėjant tiek reikšmingus teisės aktus, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pateiktus išaiškinimus, tiek moksliniuose darbuose suformuluotas išvadas. Žalos instituto tikslas yra visiškai nuostolių atlyginimas, kuriuo siekiama grąžinti nukentėjusį asmenį į padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų atsakovo veiksmų. Žala bendrąją prasme yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos.

Darbe išsamiai analizuojama žalos samprata, žalos kaip tiesioginių nuostolių (turto netekimo arba sužalojimo, turėtų išlaidų) ir žalos kaip negautų pajamų atlyginimo problematika bei žalos dydžio nustatymas. Taip pat nagrinėjamos žalos rūšys – turtinė ir neturtinė žala, pateikiami jų elementai, kurie padeda identifikuoti žalos dydžio nustatymo problemas. Darbo temoje aiškiai išskiriant negautų pajamų vertinimo kriterijus siekiama kuo plačiau išanalizuoti kiekvieno iš šių kriterijų specifiką bei jų pritaikymą. Išsamios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos bei teisės aktų analizės dėka atskleidžiamos dažniausiai kylančios problemos vertinant žalos dydį. Darbe aiškiai išskiriami tiek Lietuvos Respublikos teisės aktai bei doktrina, tiek kasacinio teismo praktika, tiek papildomi šaltiniai suteikiant informacijos nagrinėjama magistro rašto darbo tema.

SUMMARY

Damage as a condition of civil liability: problematic aspects

Kamile Kazlauskaite

The master thesis analysis damage as a condition of civil liability: the topic of problematic aspects, examining both significant legal acts, both the interpretations given by the Supreme Court of Lithuania in its case law, both the conclusions formulated in scientific works. The purpose of the compensation institute is of full indemnity, aiming to restore the injured party to the position they would have been in if the defendant's unlawful actions had not occurred. Damage in a general sense is the loss of property or injury to a person, expenses incurred (direct losses), as well as unearned income.

The thesis analyzes in detail the concept of damage, damages as direct losses (loss of property or injury, expenses incurred) and damages as compensation for unearned income and the determination of the amount of damage. It also examines types of damage - property and non-pecuniary damage, their elements are presented, which helps identify damage quantification problems. The topic of the master thesis clearly distinguishes the criteria for assessing unearned income, the thesis aims to analyze the specifics of each of these criteria and their application as widely as possible. Due to a detailed analysis of the case law of the Supreme Court of Lithuania and legal acts reveals the most common problems that arise when assessing the amount of damage. The work clearly distinguishes between the legal acts and doctrine of the Republic of Lithuania, both the practice of the Court of Cassation, both additional sources that provide information on the topic of the master's thesis.